

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
SOL 066/067
VT 2004

HEDER OCH SAMVETE

HEDERSRELATERADE BROTT MOT UNGA FLICKOR

STÖD OCH HJÄLP FRÅN SAMHÄLLET

Författare: Katja Barnholdt
Nina Nilsson

Handledare: Filippa Säwe

Abstract

The purpose of this essay has been to look at the phenomenon murder and other crimes in the name of honor, against young female immigrants. We have chosen to look at it from different perspectives of society, to be able to study different possibilities to why it occurs. Our purpose has been to deepen our understanding of what we have chosen to call murder and other crimes in the name of honor. Further more our intention has been to find out what different parts of the Swedish society can do to help these exposed girls. What kind of help, support and protection is offered to these girls, and what does it say about the Swedish attitudes towards the problematic of honor.

The methods we have chosen are a study of literature in combination with a “vinjett”-study. In our “vinjett”- study we have interviewed different kind of professionals who has been in contact with this exposed girls. The informants have been asked to make their responds of three hypothetic situations.

To analyze the results we have chosen the theories of Baumann and Elias & Scotson.

From our study we have learned that there are various different perspectives to why crimes of honor happens, but a collide between cultures and lack of equality is two perspectives who is often referred to. Further more we have noted that the Swedish laws often are not enough to help these exposed girls.

FÖRORD

Vi vill härmed gärna tacka alla de personer som gjort denna C-uppsats möjlig. Ett speciellt tack till skulle vi vilja utbringa till alla våra informanter inom skolan, socialtjänsten och kvinnojouren för att ni tagit er tid, och med inlevelse och stort engagemang svarat på våra frågor i vinjettstudierna.

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Filippa Säwe för den hjälp och stöttning vi fått under processens gång.

Sist men inte minst skulle vi även vilja tacka våra familjer för det stöd och förståelse de har uppvisat trots att de ibland har fått ge vika för datorn eller böckerna under arbetets gång.

Innehållsförteckning

	Sida
1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar	3
2. Metod	3
2.1 Litteraturstudie	3
2.2 Vinjettmetoden	5
2.3 Tillvägagångssätt och urval	5
2.3 Informerande intervjuer	6
2.4 Validitet och Reliabilitet	6
2.5 Källkritik	7
2.6 Etiska överväganden	8
2.7 Fördelar och nackdelar med de använda metoderna.	8
3. Litteraturstudie	9
3.1 Beskrivning av begreppet hedersmord	9
3.1.1 Vad betyder heder för hedersmord	10
3.1.2 Vad betyder traditioner för hedersmord	11
3.1.3 Skam – ett annat viktigt begrepp	11
3.2 Hedersbegreppet ur ett kulturkrocksperspektiv	12
3.3 Hedersbegreppet ur ett jämställdhetsperspektiv	16
3.4 Vad säger Koranen om hedersrelaterade brott	18
3.5 Lagstiftning	20
4. Teoretiskt perspektiv	21
4.1 Vi och de	21
4.2 Etablerade och outsiders	24
5. Redovisning av empiriskt material	25
5.1 Vinjett 1	25
5.1.1 Sammanfattning och analys	29
5.2 Vinjett 2	31
5.2.1 Sammanfattning och analys	34
5.3 Vinjett 3	36
5.3.1 Sammanfattning och analys	39
6. Sammanfattning	41
7. Avslutande diskussion	44
8. Ordlista	47
9. Källförteckning	48
10. Bilagor	50-53

1. Inledning

Morden på Pela Atroshi och Fadime Sahindal har inneburit att många fått upp ögonen när det gäller så kallade hedersmord samt andra hedersrelaterade brott mot unga flickor i patriarkaliska¹ familjer. Gärningsmännen förklarade sina dåd med att de ogillade de unga flickornas självständiga levnadsvanor. Detta ledde till skrivelser i massmedia där politiker och andra krävde hårdare straff för gärningsmännen och bättre skydd för flickorna. En rapport av Paulina de los Reyes (2003) visar att de utsatta flickornas specifika problem är att de befinner sig i ett slags ingenmansland där föräldrarnas kontroll genom våldsutövande neutraliseras av samhällets kulturella förklaringar och i stort passiva inställning när det gäller kvinnor och barn. Detta resulterar i att flickorna och deras familjer ses som både kulturellt, etniskt och religiöst avvikande i vårt svenska samhälle. Det är inte ovanligt att föräldrarnas kontroll av sina döttrar betraktas med överseende från samhällets sida, med förklaringen att de kommer från en annan kultur där detta beteende är accepterat.

Med detta arbete har vi velat titta närmre på vad olika samhällsinstanser som socialtjänst, skola och kvinnojourer gör och kan göra för att ge utsatta flickor stöd och hjälp.

Vidare har vi också velat få mer kunskap om vad det egentligen är som ligger bakom de hedersrelaterade brotten mot unga flickor. Kan man förklara det med begrepp som kulturkrock eller är det religion som ligger bakom? Vad säger Koranen om dessa företeelser?

Även om vi i vårt land kommit relativt långt när det gäller jämställdhet är vi definitivt inte framme vid målet och i många andra länder ligger de ett sekel längre bak när det gäller jämställdhet än vad vi gör. Kanske kan man hitta en förklaring där? Med andra ord, är det en fråga om jämställdhet, eller snarare om bristen på jämställdhet mellan könen?

För att illustrera problemet följer här ett referat av boken ”Hedersmordet på Pela – lillasystern berättar” av Lena Katarina Swanberg (2002).

Pela Atroshi mördades nitton år gammal den 24 juni 1999 i Dahouk i Irak av sin egen far och dennes bröder. Orsaken till detta var att Pela hade dragit skam över sin släkt på grund av att hon hade blivit försvenskad. I Sverige hade hon haft pojkvän, mobiltelefon, samt velat bo för sig själv. Hennes uppförande ansågs skada slakten Atroshi och därför måste hon dö.

¹ Se ordlista

Pela Atroshi var född i Irak och levde där tillsammans med sin familj tills hon var femton år. Kriget i Irak gjorde att familjen inte kunde bo kvar utan tvingades fly till Sverige. Pela fick börja i svensk skola och började inse att flickor i Sverige hade en helt annan frihet än kurdiska flickor i Irak. En kurdisk flicka skulle knappt inte synas och inte höras utan bara finnas där. Hon skulle alltid lyda männen i släkten. I Sverige levde flickor ett helt annat liv, skolorna var blandade och flickorna umgicks med kompisar på sin fritid, hade pojkvän och klädde sig som de ville. Pela började ifrågasätta det kurdiska sättet att leva, hon ville ha mer frihet som de andra flickorna i hennes ålder hade. Detta ledde till att fadern började bevaka henne ännu hårdare, hon måste alltid gå direkt hem efter skolan, fick inte umgås med kompisar, inte tala i telefon och fadern kom ofta till skolan för att kontrollera att hon var där. Pela kände sig alltmer som en fånge och sökte efter en tid upp socialtjänsten för att fråga om hon kunde få ett eget boende. Hon fick dock ingen hjälp från socialtjänsten och det ledde till att hon ”rymde hemifrån” för att bo hos en kompis och hon hade även pojkvän. Vid det här laget var hon myndig med det spelade ingen roll för fadern och hans bröder som tyckte att nu fick det vara nog. Pela skulle inte få hållas med att dra skam över släkten längre, bestämde de och började i hemlighet planera för Pelas död. Om en kurdisk flicka lever ett dåligt liv kan man komma tillräta med det genom att gifta bort henne. Då slipper flickans familj problemet och istället blir det mannens familj som får ta ansvaret för henne. Pelas pappa och hans bröder sa till Pela att hon var tvungen att åka till Irak och gifta sig eftersom hon levde som en dålig flicka i Sverige. Pela accepterade detta då hon trodde att det var enda sättet för henne att slippa faderns och farbrödernas ständiga kontroll. Men egentligen var det inte något bröllop männen i familjen planerade, det var ett hedersmord. Pela åkte tillbaka till Irak i maj 1999 i tron att hon skulle gifta sig. I juni mördades hon. Fadern tog på sig skulden för mordet och dömdes till fängelse i sex månader. I Irak är det juridiskt sett en förmildrande omständighet att en far ansett sig tvungen att mörda sin dotter för hederns skull. Senare dömdes dock två av Pelas farbröder till livstids fängelse i Sverige, tack vare en yngre systers vittnesmål.²

1.1 Problemformulering

När vi talar om våld och hot mot flickor och unga kvinnor tänker vi ofta på unga flickor i invandrarfamiljer som kontrolleras och förtrycks av fadern, bröderna och andra manliga släktingar. Inte desto mindre förekommer våld och hot även mot svenska kvinnor i svenska familjer. Kvinnomisshandel är dessvärre inte något ovanligt fenomen i vårt land. Det som

² För ytterligare smakprov ur boken om Pela, hänvisas till Bilaga 2, vilken innehåller en stark skildring.

dock skiljer så kallad ”vanlig” kvinnomisshandel från de hedersrelaterade brotten är att gärningsmannen i sistnämnda företeelsen begår brotten för att återupprätta sin och övriga familjs heder. Gärningsmannen har utträttat något ”bra” för familjen. Då detta kan vara svårt att förstå har vi funnit det intressant att ta reda på mer om orsaker, samband och teorier när det gäller hedersrelaterade brott. En naturlig följd av detta är att också titta på vilket stöd och vilken hjälp som dessa utsatta flickor ges i samhället. Vi har även velat se om stödet flickorna kan få säger något om den svenska inställningen till hedersproblematiken.

1.2 Syfte

Vi vill med uppsatsen undersöka fenomenet hedersrelaterade brott mot unga flickor ur olika perspektiv för att på detta sätt studera tänkbara förklaringar till orsakerna. Syftet är att fördjupa förståelsen för det vi valt att kalla hedersrelaterade brott och hedersmord. Vidare är vi intresserade av att veta vad de olika samhällsinstanserna i vårt svenska samhälle gör för de utsatta flickorna. Vilken typ av hjälp, stöd och skydd erbjuds dessa flickor och vad säger det om den svenska inställningen till hedersproblematiken?

1.3 Frågeställningar

Varför uppstår fenomenet hedersmord och andra hedersrelaterade brott?

Vilka tänkbara orsaker kan ligga bakom?

Vad för slags stöd kan flickorna få från olika samhällsinstanser som socialtjänst, skola och kvinnojourer?

Säger stödet flickorna får av det svenska samhället något om den svenska inställningen till hedersproblematiken?

2. Metod

I vår uppsats har vi använt oss av två metoder; litteraturstudie och vinjettundersökning kombinerat med intervjuer.

2.1 Litteraturstudie

För att skaffa oss kunskap om fenomenet hedersrelaterade brott och hedersmord har vi gjort en litteraturstudie. När det gäller val av litteratur har vi strävat efter att ta del av ett så brett material som möjligt för att få en övergripande bild av ämnet. Vi har använt oss av allt från skönlitteratur till kurslitteratur, rapporter och uppslagsböcker. En bok som gett oss en bra bild

av vad det innebär att som flicka växa upp i en kontrollerande familj där männen styr är ”Hedersmordet på Pela, Lillasystemen berättar” av Lena Katarina Swanberg (2002). I denna bok är det lillasystemens berättelse man får ta del av så som hon upplevt det, varvat med författarens perspektiv, vilket har gjort att vi fått en både övergripande och djupare bild. Vi har också använt oss mycket av ”En fråga om heder” av Unni Wikan (2003). I boken granskar Wikan hedersbegreppet och frågeställningar kring kultur och identitet. Hon försöker även klargöra definitionen av begreppet hedersmord. En fråga hon ställer sig är, skiljer sig hedersmord från annat våld mot kvinnor, och i så fall hur? Boken ger en inblick om många kvinnors levnadsvillkor, men samtidigt också om hur kvinnor kan kämpa i mot med livet som insats många gånger.

Vidare har vi även använt oss i hög grad av ”Debatten om hedersmord – feminism eller rasism” av Stieg Larsson & Cecilia Englund, red (2004) där en rad författare debatterar och menar att debatten om hedersmord har präglats av kulturrasistiska och etnocentriska föreställningar om ”vi” och ”dom”, vilket vi kommer att återkomma till i vårt teoretiska perspektiv. En annan bok som gett oss perspektiv är ”Patriarkala enklaver eller ingenmansland” av Paulina de los Reyes (2003). Författaren menar här att man måste ta utgångspunkt i det könsförtryck och den maktutövning som förekommer i ett etniskt segregerat samhälle om man ska förstå hedersmord och annat våld som begås i hederns namn. I boken ”Kärlek och familjeliv enligt islam” av Jan Samuelsson och Åsa Brattlund (1996) ges en bild av mannens rättigheter och skyldigheter i förhållande till kvinnan, samt av kvinnans sexualitet, vilken är av stor betydelse när det gäller begrepp som heder. Yvonne Hirdman (2001) ger i boken ”Genus – om det stabila föränderliga former” en bra bild av jämställdheten och vad ”mannen som norm” innebär. Som teoretiskt perspektiv har vi använt oss av boken ”Att tänka sociologiskt” av Zygmunt Baumann (1990). Hans teori om ”vi” och ”de” har känts passande att använda sig av, liksom Norbert Elias & John L Scotsons ”Etablerade och outsiders” (1999). För att få större kunskap om vilken betydelse religionen spelar har vi även använt oss av Koranen, Wahlström & Widstrand (1979). Vi valde att titta på vad Koranen bland annat ansåg angående hedersmord, och om det fanns någon koppling mellan dessa två.

2.2 Vinjettmetoden

I vår undersökning har vi valt att tillämpa vinjettmetoden. Då vi funderade på hur vi skulle gå till väga med intervjuer fann vi att vinjettmetoden skulle bli lämpligast utifrån etiska och moraliska aspekter. Eftersom vårt ämne på grund av sin karaktär är känsligt och komplext som studieobjekt, och vi tidigt insåg att det skulle vara svårt att hitta intervjupersoner, kändes vinjettmetoden som ett bra val. Jergeby (1999) beskriver metoden så här:

”vinjetter är korta historier som beskriver en person, en situation eller ett skeende som försetts med karakteristika som forskaren kommit fram till är viktiga och avgörande i en val- eller bedömningsituation”

Jergeby (1999) beskriver vidare att vinjettmetoden används som ett komplement och ibland istället för mer traditionella metoder när det gäller studier av människors bedömningar och värderingar inom skilda områden. Genom att använda vinjettmetoden vid våra kontakter med socialtjänst, skola och kvinnojour kan vi få information om vilka bedömningar och val personerna inom de olika samhällsinstanserna gör när det gäller flickorna och deras respektive hypotetiska situationer. En vinjett ger ett begränsat sammanhang och vi har försökt koncentrera frågorna till detta. Vidare har vi försökt konstruera situationerna så verklighetsnära som möjligt utifrån våra frågeställningar. Vinjetterna ger en gemensam referens för våra intervjupersoner och i och med detta hoppas vi få den information vi är intresserade av. Att låta olika relevanta yrkesgrupper ta del av samma exempel och ge sin bedömning utifrån detta gör att vi tror att vi kommer att få de kunskaper vi behöver för vårt uppsatsarbete.

När vi konstruerat vinjetterna har vi följt de kriterier som bör uppfyllas. Enligt Jergeby (1999) bör en vinjett uppfylla fyra grundkriterier: den ska vara lätt att följa och förstå, den ska vara logisk, den ska vara trovärdig och den ska inte vara så komplex att respondenten tappar tråden. Det är viktigt att vinjetterna uppfattas som verklighetsbaserade, vilket vi lagt vikt vid utifrån olika fall som vi läst om.

2.3 Tillvägagångssätt och urval

Efter det att vi hade konstruerat våra vinjetter bestämde vi oss för vilka vi ville skulle ingå i vår studie. Då vi ville ha ett så brett spektra som möjligt valde vi att inrikta oss på tre

områden; socialtjänst, skola och kvinnojour. Eftersom skolan är ett brett område valde vi att använda oss av kuratorer, skolsköterskor och lärare som informanter. Vi valde att utföra våra vinjettundersökningar bland informanter från två städer, Helsingborg och Malmö. Dessa två städer valde vi för att vi kände att Malmö är en kommun där många olika kulturer finns representerade och Helsingborg valde vi på grund av att det är vår hemkommun.

Vi kontaktade först kvinnojouren Terrafem i Malmö för att vi kände att det skulle bli en bra början. Därefter kontaktade vi socialtjänsten i Helsingborg och Malmö som i sin tur kunde rekommendera andra informanter inom de områden vi var intresserade av. Efter telefonkontakt med samtliga informanter där vi bokade tid för ett personligt besök, skickade vi ut vårt vinjettmaterial så att informanterna skulle kunna förbereda sig. Informanterna fick sedan vid vårt personliga besök muntligt besvara våra vinjetter och beskriva hur de hade agerat. Vi passade även vid dessa tillfällen på att ställa en del intervjufrågor till informanterna för att själva öka vår kunskap om området.

2.4 Informerande intervjuer

När vi lämnat ut vårt vinjettmaterial till informanterna har vi samtidigt tagit tillfället i akt och intervjuat personerna i fråga. Detta för att vi själva skulle få större kunskap i ämnet. Med tanke på att vi kommer att analysera och diskutera resultaten från vinjettmaterialet har vi valt att inte redovisa intervjuerna i uppsatsen. Istället har vi sett det som en väg att nå större kunskap för egen del inför uppsatsarbetet.

2.5 Validitet och reliabilitet

Validitet handlar om i vilken utsträckning forskningsdata och metoderna för att erhålla dessa data anses exakta, riktiga och träffsäkra (Denscombe, 2000). Vi valde att använda oss av vinjettmetoden då vi i vår undersökning ville att samtliga informanter skulle ha samma utgångsläge när de bedömde en situation. Genom att använda oss av vinjettmetoden och att ställa frågor som är relevanta i förhållande till det vi vill undersöka, nämligen vilken hjälp de utsatta flickorna får från olika instanser i samhället, anser vi att vi att validiteten är hög. Vi mäter det vi avser att mäta då vi utgår från att de olika informanterna har samma referens i sina svar. Liksom laboratorieexperiment visar vinjettmetoden god ”intern” validitet, det vill säga att man kan vara relativt säker på att respondenten har samma referens i sina svar.

Frågeställningarna avgör vilka variabler man väljer att mäta. I boken att bedöma en social situation – tillämpning av vinjettmetoden (Jergeby, 1999) läser vi att för varje variabel bör man ställa frågan: Vad avser jag att mäta med det? Med ett sådant förarbete minskar risken för systematiska fel i instrumentet totalt sett. Vi tror att genom att ställa gripbara, konkreta och direkta frågor som är relevanta om exakt det vi vill undersöka blir metoden saklig, adekvat och grundlig för vår undersökning. I detta sammanhang måste vi utgå från att de svar vi får från våra respondenter överrensstämmer med hur de skulle ha agerat i ett verkligt fall. Vi tycker att vi fått fram det vi ville veta, på ett för oss tillfredställande sätt. Vinjetterna blir alltså då i våra ögon ett trovärdigt mätinstrument med god validitet.

Med *reliabilitet* menas hur pålitliga mätningarna är (Halvorsen, 1999). Hög reliabilitet innebär att oberoende mätningar ska ge ungefär identiska resultat. Här tror vi att det kan finnas visst utrymme för olikheter beroende på vem som är informant. En tanke är att samma slags samhällsinstitens i olika kommuner skulle kunna bedöma samma situation olika. Dock är avsikten inte att jämföra olika kommuner mot varandra, utan snarare att få en översikt när det gäller vilken hjälp de olika samhällsinstitenserna erbjuder flickorna. Därför anser vi reliabiliteten vara tillräcklig. Vi anser inte att reliabiliteten egentligen har varit problematisk i våra vinjettstudier. Jergeby (1999) skriver att i de fall där respondenten svarar på en vinjett och sätter sig själv in som part, ökar sannolikt reliabiliteten ytterligare, och detta tycker vi att våra respondenter alltid har gjort mycket grundligt och bra.

När det gäller att undersöka hur människor skulle ha agerat i olika situationer kan detta vara besvärligt för att människors situation inte alltid är lika. Man måste konstatera att människors beteende och situationer inte är något statiskt utan är föränderligt med tiden. En människas situation är inte lik en annan människas, därför kan man inte ha en regelbok att gå efter just i dessa fall, och detta gör vår undersökning lite svårare. Men vi anser ändå att vår undersökning har tillräcklig reliabilitet.

2.6 Källkritik

En stor del av litteraturen vi använt oss av är helt ny, och resterande litteratur är relativt ny, vilket innebär att böckerna ger aktuell kunskap.

Litteraturen vi använt oss av är bred och angriper företeelsen från många olika håll och teorierna och synsätten är många. Litteraturen upplever vi som tillförlitlig, dock får man ha i

åtanke att varje forskare och författare har sin teori och sin ståndpunkt och att det inte finns något som är rätt eller fel. Detta innebär att man inte kan dra någon slutsats om bakomliggande orsaker, utan snarare att man får en vidare bild av olika sätt att förstå och tolka företeelsen hedersmord och hedersrelaterade brott i vårt svenska samhälle. Vår avsikt har dock inte varit att finna några definitiva förklaringar, utan istället att få fördjupad kunskap kring vilka faktorer som spelar in.

Vi har även använt oss av Internetkällor. Tillförlitligheten har vi bedömt som hög i de flesta fall, dock har vi inte kunnat kontrollera samtliga. I dessa fall har vi dock använt oss av materialet med försiktighet och noga reflekterat över giltigheten.

När det gäller vår vinjettstudie har vi uppmärksammat i efterhand att vi borde ha varit tydligare i vår första vinjett, då våra intervjupersoner inte tolkat situationen som den enligt oss var menad. Detta ledde till att svaren i denna vinjett till viss del blev väldigt allmänna och neutrala. Hade vinjetten varit tydligare utformad tror vi att vi fått andra svar och därmed haft större utbyte av dem i vår analys.

2.7 Etiska överväganden

Vi valde som tidigare sagts att använda oss av vinjettmetoden kombinerat med litteraturstudier då detta kändes bäst ur etisk synvinkel. Vår tanke var att det skulle vara en känslig situation att vända oss direkt till utsatta flickor. Vi funderade på att vända oss till socialsekreterare för att få en bild av dessa flickors verklighet, men kände att vi ville angripa fenomenet från ett bredare perspektiv för att på så vis få en mer allmän bild om vad samhället gör för att hjälpa flickorna. Genom att vända oss till socialtjänst, skola och kvinnojour tycker vi att vi fått fram en överskådlig bild av vad samhället gör för dessa flickor.

2.8 Fördelar och nackdelar med de använda metoderna

En fördel med vinjettmetoden är att genom att studera samma vinjetter får samtliga intervjupersoner exakt samma utgångspunkt, vilket leder till att vi på ett effektivt sätt får information och reflektioner om samma situation utifrån de olika personernas perspektiv.

En fördel med litteraturstudier är att det är en stor kunskapskälla att ösa ur. Det finns mycket material att gå igenom och hämta information ifrån.

Nackdelen är att det känns som om man lätt kan missa viktig litteratur då det finns så mycket och man omöjligt kan läsa allt. Dock känns det som om vi fått med material som belyser fenomenet från olika håll, vilket vi känner oss nöjda med.

En nackdel med vårt sätt att tillämpa vinjettmetoden kan vara att det blir ett relativt begränsat urval informanter. Genom att använda oss av fler informanter hade vi sannolikt fått fram en rättvisare bild. Det är dock inte vårt syfte att ge en exakt bild av vad de olika samhällsinstanserna gör för flickorna och det är inte heller vårt syfte att jämföra mellan kommunerna. Vårt syfte är att få fram en översiktlig bild av vad de olika instanserna kan göra för flickorna och det tycker vi att vi uppnår genom att använda oss av de informanter vi har haft.

*

Härnäst övergår vi till att redovisa vår litteraturstudie, där vi beskriver olika viktiga begrepp, samt beskriver hedersproblematiken ur olika perspektiv. Vidare tittar vi på vad Koranen säger om hedersrelaterade brott, samt avslutar med lagstiftning.

*

3. Litteraturstudie

3.1 Beskrivning av begreppet hedersmord

Varje år mördas tusentals flickor och kvinnor i så kallade hedersmord. Enligt FN:s rapportör (<http://www.fn.se>) handlar det om upp till 5000 kvinnor som mördas varje år av sina manliga närstående, för att familjens heder ska återupprättas. Mörkertalet för hedersmord är dock stort enligt bland annat Amnesty International som skriver att enbart i Pakistan dokumenteras det att över 1000 kvinnor årligen faller offer för hedersmord.

Med hedersmord avser man då mord som utförts i syfte att återvinna heder för ett kollektiv, inte bara för en individ. Belöningen för mordet blir heder. Man kan säga att det är ett slags system som kräver att familjen ska döda sitt eget barn för att kunna upprätthålla hedern, återfå den igen, eller att på något sätt ”tvätta bort skammen” som dottern eller kvinnan åstadkommit (Wikan 2003).

Wikan skriver vidare att ordet hedersmord heter på arabiska "ghasil al ar" som betyder just "tvätta bort skammen".

Hedersmord är ett relativt nytt ord i svenskan och har ofta förekommit i den senaste tidens debatt efter morderna på bland annat Fadime och Pela. I dessa båda fall har flickorna (som båda varit svenska medborgare) blivit mördade av släktingar för att tvätta bort skam och återupprätta familjens heder. Fadimes och Pelas problem uppstod för att deras familjer kom från patriarkaliska samhällen som inte alls är överensstämmande med det utvecklade och jämställda samhället vi lever i idag i Sverige. Den patriarkaliska familjens struktur, modell och sociala relationer riskerar här att upplösas, och för att motverka detta måste föräldrarna (fadern) visa vem som har makten och att det inte accepteras att individen (flickan) bryter sig loss.

3.1.1 Vad betyder heder för hedersmord?

Så här står det i Bonniers Svenska ordbok (2002) om heder: ärlighet och god moral; gott anseende. Men betyder det samma sak för alla?

I boken "En fråga om heder" skriver Wikan (2003) att på en del språk, som kurdiska och arabiska används ordet "ansikte" ofta istället för heder. Att förlora sin heder eller sitt "ansikte" kan i vissa samhällen få så dramatiska konsekvenser som döden.

Ja, ordet heder har minst sagt en stark värdeladdning för många människor. Heder är en offentlig angelägenhet. Den löper som en röd tråd genom all dokumentation om hedersmord. Det som räknas är hur man handlar, och hur saker och ting ser ut, status, prestige, anseende och klass är viktigt. Med hedersmord avser man mord som utförts i syfte att återvinna heder för en familj eller ett kollektiv, inte bara för en individ. I en del traditionella samhällen finns vissa oskrivna lagar eller grundvärderingar som man inte får bryta. Händer detta förlorar man också sin heder. Man kan se grundvärderingarna som hederskoder, dom är både osynliga och synliga, men dom handlar om heder och respekt. Wikan (2003) menar att enligt hederskoden är heder en rättighet personen har: rätten att bli behandlad som en person med värdighet. Att ha heder innebär att ha rätt till respekt; det är att kunna ställa krav på respekt. En man av heder står i ett starkt förhållande till sin omgivning: den är skyldig att behandla honom med respekt. Kvinnan har ingen heder skriver Wikan. Heder betraktas som något manligt: män har heder, kvinnan har skam i kroppen. Att ha skam i kroppen är att rätt kunna förvalta sin sexualitet i enlighet med hederskoden. Utan skam i kroppen kan kvinnan störta hela släkten i

vanära. För många traditionella muslimer är heder och skam ofta minst lika viktiga i vardagslivet som islam kan vara. Det är de oskrivna lagarna för heder och skam som mer än religionen styr livet.

Barry Bearak skrev en artikel i New York Times (1999), om ett hedersmord i staden Haryana i Indien där mamman till flicka som blivit mördad, efter mordet sa ”min dotter gav sig av och hela vår familj blev förödmjukad, vi dödade henne för att skydda vår heder” (Wikan, 2003).

Amnesty (www.amnesty.se) skriver att en kvinna tillåts inte begå misstag, och blotta misstanken om att hon är involverad i en otillåten sexuell relation med en man, kan innebära livsfara för henne. Undersökningar som gjorts i Jordanien visar att flertalet kvinnor som mördats i hederns namn är unga, ogifta och mellan 90-95 % av dessa kvinnor har vid obduktion visat sig vara oskulder.

Utöver hedersmord begås även andra brott i hederns namn. Det kan vara tvångsäktenskap, misshandel, syraattacker, våldtäkter eller andra sexuella övergrepp och trakasserier. Enbart misstanken om att en kvinna har skadat familjens heder kan leda till tortyr och grym behandling (www.amnesty.se).

3.1.2 Vad betyder traditioner för hedersmord?

Så här säger Bonniers Svenska ordbok (2002): tradition en vana; regelbundet återkommande händelse.

Hedersmord förekommer inom alla religioner och trosuppfattningar. Amnesty (www.amnesty.se) menar att det handlar mer om traditioner än om religion, vilket kan göra det svårare att bryta eftersom traditionerna är så djupt inrotade.

Våra nuvarande kunskaper visar att hedersmord har särskilt stor utbredning i enstaka folkgrupper i Nordafrika, Mellanöstern, Central- och Sydasiens och i Europa. Kultur, makt och traditioner spelar en stor roll i hedersmordsproblematiken, enligt Amnesty.

3.1.3 Skam – ett annat viktigt begrepp

Detta säger Bonniers Svenska ordbok (2002): Skam något att skämmas för, skamlighet, vanheder, skamkänsla.

I en situation då en kvinna anses ha dragit skam över sin familj, åligger det de manliga familjemedlemmarna att på något sätt återupprätta hedern igen.

Men hur kan då en ensam kvinna dra skam över en hel familj eller släkt? Så här säger Amnesty (www.amnesty.se): Begreppet hedersmord är kopplat till en kvinnas otillåtna bruk av sin sexualitet eller ett omoraliskt, oacceptabelt uppförande. Flickor och kvinnor i alla åldrar kan anklagas för att ha dragit skam över sin familj eller släkt på grund av sitt uppförande – allt ifrån att ha småpratats med en manlig granne till att ha en sexuell relation utanför äktenskapet. Kvinnan anses, genom sitt påstådda eller verkliga beteende, ha dragit skam över sin familj genom att bryta mot de accepterade samhällsnormerna för hur en kvinna förväntas uppföra sig. Men även andra opassande beteende hos de kvinnliga familjemedlemmarna kan dra skam och vanära över familjen. Kvinnor mördas för att de gifter sig med män de själva valt, för att de vägrat ingå tvångsgiftermål, för att de skilt sig från män som misshandlat dem, för att de flirtat, visat brist på lydnad eller för att de "tillåtit sig själva" att bli våldtagna.

3.2 Hedersbegreppet ur ett kulturkrocksperspektiv

Många samhällen, i bland annat Mellanöstern är patriarkaliska samhällen av den karaktären att en mans ära är beroende av hur kvinnor i hans närhet betar sig sexuellt (Samuelsson & Brattlund, 1996). Detta gäller alla kvinnor i mannens närhet, hustrun, systrar, modern, döttrar och så vidare. Om exempelvis en dotter överträder vad som är acceptabelt ur sexuell synvinkel drar hon därmed stor vanära över fadern och sina bröder. Hon måste då straffas för att faderns och brödernas heder och goda namn ska kunna upprättas igen. Om en gift kvinna är otrogen är det inte bara hennes man som vanäras, hennes far och bröder vanäras ännu mer, eftersom de har misslyckats att uppfostra henne. Samuelsson och Brattlund menar att det här finns en föreställning att kvinnorna inte själva klarar att värna sin sexualitet och att det är de manliga anhörigas plikt att göra detta. Klarar de det inte anses de av omgivningen som misslyckade och svaga. Vidare menar Samuelsson och Brattlund att för människor från patriarkala samhällen som flyttar till Sverige kan mötet med den svenska livsstilen bli närmast chockartat. Detta kan leda till att de inflyttade tar starkt avstånd från de svenska attityderna och istället idealiserar sitt hemland. Man kanske blir mer traditionell än man någonsin varit i hemlandet. Samuelssons och Brattlunds undersökning visar att det är vanligt att de inflyttade reagerar på detta sätt. De tar avstånd från det svenska och de upplever svenskarna som moraliskt förtappade, medan traditionerna i hemlandet idealiseras.

”Jag hade ju mina egna drömmar och mål här i livet. Jag ville sätta upp mina egna villkor för mitt liv, göra mina egna misstag och lära mig av dem. Och jag ville stå på mina egna två ben och ta ansvar för mina egna handlingar. Inte låta någon annan bestämma över hur jag skulle tycka, tänka och handla. För mig var det dessutom oerhört viktigt att få utbildning och utveckla mig som person. För er är detta säkert inget konstigt, eftersom det är en del av det svenska levnadssättet, men för min familj var det något oerhört skrämmande”.

Ur Fadime Sahindals tal i riksdagen 20 november 2001

I sitt tal i riksdagen två månader innan hon mördades berättade Fadime om sitt liv, sin familjs traditioner och att hon trodde att hennes situation inte skulle ha gått så långt, om föräldrarna fått mer stöd och fått vara mer delaktiga i det svenska samhället. Vi kommer att återkomma till Fadime för att ge en bild av hedersbegreppet ur ett kulturkrocksperspektiv.

Norske biskopen Gunnar Stålsett har myntat sitt eget uttryck för hedersmord. Han kallar det skammens mord. På detta vis vill han uppmana till att skydda hedersbegreppet från att besudlas med våld och terror. Världen behöver heder, menar han; låt oss hålla det begreppet i hävd och leva därefter (Wikan, 2003). Den norska kulturanthropologen Wikan pratar om ett hedersbegrepp som hyllar människovärdet och som lever och blomstrar i många samhällen också utanför det västerländska kultursamhället. Detta hindrar dock inte att hedersmord finns. Vi måste ta till oss att hedersbegreppet ser olika ut och tillämpas olika i skilda folkgrupper i världen. Wikan menar att man dock inte bör använda ordet kultur eller samhällen eftersom det skulle ge en bild av att alla inom en kultur eller ett samhälle skulle ha samma inställning till ett hedersmord. Så är det inte enligt Wikan. Att döda en dotter för att rentvå sig från den skam hon dragit över familjen hör troligen till ovanligheterna även i samhällen där hedersmord är en ”tradition”.

Wikan (2003) förklarar hedersmord såhär: hedersmord förutsätter en publik, meningsfränder. Hedersmord begås med denna publik för ögonen, vare sig man är medveten eller omedveten om det. Man kastar av sig skammen och det gör man bara i förhållande till en publik. Visserligen kan man känna sig kränkt och förödmjukad i hemlighet, men det är när skammen blir offentlig som den måste ”tvättas bort”. Skam är här ett offentligt fenomen och skammen infinner sig inte förrän vanäran är ett faktum utåt. Det var detta som inträffade i Fadime-fallet förklarar Wikan. Fadime trädde fram. Hon gick ut öppet. Hon hävdade sin rätt till ett eget liv och sin kärlek till pojkvännen. Hon anmälde sin far och bror för våld och mordhot och fick

dem dömda. En offentlig anmälan var den yttersta förödmjukelsen, det var beviset för att männen inte hade kontrollen och det blev som att ”elda under släktens raseri”.

”Männen i släkten började ringa och hota mig per telefon. De talade om för mig att jag inte skulle komma undan med det här. Min lillebror fick till uppgift att ta livet av mig. Varför just han blev utvald var naturligt, han var omyndig och riskerade inte att dra på sig något högre straff. Dessutom var det hans uppgift, att som ende son i familjen se till att hans systrar höll sig inom kulturens ramar.” Ur Fadime Sahindals tal i riksdagen 20 november 2001

Så medan Fadime hoppades på att offentligheten runt hennes problem skulle skydda henne och rädda hennes liv, blev effekten den motsatta för dem hon behövde skyddas mot. Deras vanära och skam hängdes ut till allmän beskådan. Wikan (2003) menar att det är en fråga om makt och kontroll. Man dödar den som dragit skam över familjen för att visa vem som har makten, herraväldet, för att återupprätta kontrollen. Det handlar om kollektivets rättigheter över individen och om individens plikt att underkasta sig.

Gör döttrarna något som drar skam över familjen slår detta också tillbaka på mödrarna, för det är en mors plikt och ansvar att se till att faderns och förfädernas värderingar överförs till barnen.

Det viktigaste när det gäller flickorna är ärbarheten, oskulden. Sexuell kontakt före äktenskapet är den yttersta skammen när det gäller flickor. Dock kan det råda stor skillnad mellan kulturerna när det gäller vad som betraktas normalt, förklarar Wikan.(2003). Umgänge som vi i Sverige skulle betrakta som normalt socialt, kan räknas som sexuellt i andra traditioner. Det kan handla om att synas tillsammans med en pojke, eller kanske bara ett rykte att man pratat med en pojke. Ens goda rykte och anseende är viktigare än sanningen. När det gällde Fadime fanns det ju dock bevis. Hennes pappa hade sett henne tillsammans med pojkvännen på gatan.

Wikan (2003) menar att sett ur ett kulturkrocksperspektiv så är även Fadimes far ett offer. Ett offer för den kultur som föreskriver att han ska bestämma, styra, kontrollera och straffa. Han ska inte tåla några utmaningar mot sin egen heder, som han inte äger själv. Han är bara delägare, han förvaltar en del i den gemenskap där var och en förväntas ta ansvar för sin egen del, för det gemensamma skull. Kollektivet tar alltså ”struhtag” på individen.

”Det hon har gjort mot mig, jag förstår inte hur jag ska förklara det för er...Den här Fadime, såsom hon uppfört sig...Om du hade en sådan dotter skulle du också vilja skjuta henne!”

Rahmi Sahindal, Fadimes pappa under rättegången

Pappan väddar här om förståelse. Han måste få svenska folket att förstå att han var tvungen att göra detta. I detta fall är det dock omöjligt för kulturerna att mötas. I vårt svenska perspektiv är det svårt att förstå att om vi hade en dotter som Fadime skulle vi också vilja skjuta henne, menar Wikan (2003).

Det är viktigt enligt Al-nadaf (2004) att människor med annan etnisk bakgrund känner sig inkluderade i det svenska samhället. Det är även viktigt och önskvärt, menar författaren, att få vara annorlunda, men på lika villkor, utan att för den skull överträda den svenska lagen. Invandrare måste ges en chans att lära känna landet de bor i med alla dess nyanser. Detta menar Al-nadaf att man gör bäst genom ett arbete. Han menar att många fördomar på så sätt skulle minska.

Vidare säger Al-nadaf (2004) att när det gäller familjer med utsatta flickor måste man se till att dessa familjer får hjälp och vägledning av det svenska samhället. Författaren rekommenderar utbildning av svenska socialarbetare, lärare och myndighetsföreträdare för att dessa ska få ökade kunskaper om andra traditioner och kulturer. Han menar dock inte detta i syfte att dessa personer ska acceptera traditioner som kan förmildra eller rättfärdiga handlingar som i Sverige är brottsliga, utan snarare att ökad kunskap skulle minska rädslan och underlätta dialogen för alla parter. På detta sätt skulle kanske fler våga ingripa på ett sätt som skulle kunna hjälpa de utsatta flickorna och deras familjer, istället för att som nu låta det vara en ”invandrarfamiljs inre angelägenheter”. Al-nadaf (2004) menar att det är viktigt med speciellt riktade åtgärder till riskfamiljer och att dessa bör utökas och intensifieras. Familjerna i sin tur behöver få ökad kunskap om det svenska samhället, om rättigheter och skyldigheter enligt svensk lag, samt lära sig ett nytt förhållningssätt till barn – där flickors sexualitet inte kopplas samman med heder.

3.3 Hedersbegreppet ur ett jämställdhetsperspektiv

”I hustrur, underordnen eder edra män, såsom I underorden eder Herren/.../ty en man är sin hustrus huvud, såsom Kristus är församlingens huvud, han som ock är denna sin kropps frälsare.”

ur Bibeln

”Männen ska ha ansvar för och omsorg om kvinnorna, med den styrka och de andra företräden som Gud har gett dem, och i egenskap av kvinnornas försörjare.”

ur Koranen

”Gud har skapat mannen och kvinnan, kvinnan för att föda barn och föröka sig, mannen för att skaffa föda och skydd. Men världen vänder upp och ned på det, missbrukar kvinnorna till otukt och männens skydd till tyranni. Kvinnor saknar kroppens styrka och krafter. Bristen på kroppskrafter bör man tåla, ty männen skall föda dem. Bristen på förstånd skall vi önska dem, men ändå bära deras sätt och seder med förstånd, styra dem och ta hänsyn till deras svaghet.”

Martin Luther

Dessa citat hämtade från Hirdman (2001) beskriver tänkandet kring könen genom historien. I Sverige idag upplever vi oss jämställda. Vi har en lagstadgad jämställdhet. Kvinnor arbetar i nästan lika hög grad som männen, fler och fler pappor tar ut föräldraledighet och för den yngre generationen är det självklart att man hjälps åt med hushållssysslorna. Går vi djupare inser vi dock att vi inte är så jämställda som vi tror. I Sverige idag är det inte ovanligt att män har högre lön än kvinnor för samma arbete. Yrken som till största delen utförs av män värderas högre än de som utförs av kvinnor. I olika undersökningar får vi veta att kvinnor dubbelarbetar i mycket högre grad än män, vi är inte alltså inte så jämställda som vi tror. Hirdman (2001) ställer frågan vem det är man jämför med när man jämför kvinnor med män. Hon menar att mannen som norm representerar en jämförelse mellan kvinna – människa där mannen står för det som är det normala och kvinnan står för det avvikande. I jämförelse med många andra länder är vi dock jämställda. Pia Bäcklund på kvinnojouren Terrafem (ur intervju 10/4 - 04) menar att vi i Sverige ligger cirka hundra till hundrafemtio år före vissa patriarkaliska samhällen i Mellanöstern. Hon påpekar att även i Sverige förekom det

hedersmord för hundrafemtio år sedan och det var inte förrän under nittonhundratalet som kvinnor i vårt land fick rösträtt. Bäcklund menar vidare att om ytterligare etthundrafemtio år så ligger kanske de nu traditionella patriarkaliska samhällena på en jämställdhetsnivå liknande den vi har i Sverige idag.

Mulinari (2004) skriver att efter Fadimemordet har debatten i Sverige kännetecknats av att skillnaderna mellan ”vi” och ”dem” i stor utsträckning konstruerats som en skillnad mellan patriarkaliska kulturer och den överlägsna svenska kulturen med dess jämställdhetsideal. Hon hänvisar till Molina & de los Reyes (2002) som argumenterar följande:

”jämställdheten mellan kvinnor och män har etablerats som en grundläggande del av den svenska självbilden, såväl i relation till omvärlden som till den invandrade befolkningen/.../ Jämställdhetsresonemanget förmedlar värderingar, normer och föreställningar som skapar samhörighet mellan `oss svenskar` och avstånd till `dem` invandrarna”.

Mannens roll varierar från land till land och ofta även inom ett och samma land. I de flesta länder i världen är det mannen som är familjeöverhuvud och även familjeförsörjare. Detta ger honom ett övertag över kvinnan (Al-nadaf, 2004). Denna ställning rubbas dock när familjen flyttar till Sverige där jämställdhet är lagstadgad mellan könen. Här måste familjen börja om från början och det innebär att mannens roll förändras. Från att ha varit familjeöverhuvud och försörjare blir mannen en ”ingen” menar Al-nadaf. Han måste lära sig ett nytt språk, han har inte samma sociala skyddsnät som i hemlandet och han kanske inte ens får ett jobb. Ofta lär sig barnen i familjen det nya språket snabbare, kanske får kvinnan jobb fortare och därmed ett socialt nätverk och kanske har de lättare att anpassa sig till det nya landet. Detta innebär att mannen hamnar i underläge och rollerna blir ombytta. Detta kan leda till att mannen börjar bete sig på ett sätt som han inte skulle ha gjort i sitt tidigare hemland. Han kanske börjar konservera och bevara beteenden och traditioner i ett försök att återta kontrollen. Al-nadaf pratar om att det är viktigt med ökad upplysning till både kvinnor och män om hur det svenska samhället fungerar och menar att detta bör ske ur olika utgångslägen. Ofta sägs att kvinnor har lättare att anpassa sig till nya livsförhållanden, men det är även så att en del av dem är just de som upprätthåller och för vidare traditioner. Därför är de viktiga att påverka och komma till tals med, liksom det är viktigt att försöka påverka männen, redan i unga år.

Nuñez (2004) kritiserar det traditionella hederstänkandet och menar att i det i själva verket handlar om jämställdhet och diskriminering. I det svenska samhället anses män av annat etniskt ursprung som utövar våld mot kvinnor vara ett fundamentalt annorlunda problem än när svenska män utövar våld. I det första fallet refereras till en hederskultur som kulturaliserar våldet och i det andra fallet är det fråga om män som kommer från ett samhälle präglad av demokratiska och jämställda traditioner. Bland männen i den senare kategorin finns enskilda avvikare som av sociala och psykiska skäl slår närstående kvinnor. I det första fallet är det alltså kulturen som är orsaken till våldet. I det andra fallet är det mannen själv, hans sjukdom eller sociala bakgrund som är orsaken. Det grundläggande felet med denna kategorisering menar Nuñez (2004) är att det bortses från att män slår kvinnor i alla kulturer. Vidare menar hon att det refereras till den svenska genusordningen där mäns makt försvagats samtidigt som de patriarkala strukturerna består i invandrarfamiljerna. På detta sätt skapas ett ”vi” och ”dem”- tänkande där den svenska modellen upphöjs i förhållande till den ”medeltida” kulturmodell invandrare bär på. Nuñez (2004) menar därför att uppdelningen i olika orsaker när det gäller mäns våld mot kvinnor handlar om diskriminering som innebär att invandrarens kultur är underordnad den svenska. Detta i sig är en risk att både rasism och diskriminering ökar, vilket går stick i stäv mot den tidigare önskade utvecklingen att invandrarna ska integreras bättre i det svenska samhället.

Även de los Reyes (2003) påpekar att ointresset för etnicitet som maktrelation och kulturaliseringen av utlandsfödda personer och deras barn kan ses som uttryck för en institutionell diskriminering som vidmakthåller föreställningen om de underordnade ”andra”.

3.4 Vad säger Koranen om hedersrelaterade brott?

Är religionen en orsak till kvinnoförtryck eller är religionen bara ett medel att gömma sig bakom? Amnesty skriver att många muslimska feminister, intellektuella modernister och muslimska ledare menar att Islam och Shariá (Islamska lagen som bland annat har baserats på Koranen) har feltolkats och att bland annat hedersmord är ett exempel på hur sedvänjor och traditioner åsidosatt Islam (www.amnesty.se). Enligt muslimska feminister är en av orsakerna till detta att Koranen genom alla tider uttolkats av män. Ett annat problem är att många muslimska ledare underlåtit sig att uttryckligen ta avstånd från bland annat hedersmord vilket tenderar att ge legitimitet åt mordet menar Amnesty.

Så här säger Koranen:

”Av denna orsak förskrev vi för Israels barn att om någon dödar en människa, som inte själv har dödat någon eller försökt störa ordningen på jorden och sprida sedesfördärv, skall det anses som om han hade dödat hela människosläkten och om någon räddar en människa skall det anses som om han hade räddat hela människosläktet” (Koranen 5:32).

”Tag inte en annans liv – Gud har gjort det heligt” (Koranen 17:33)

”De som utan att förstå i dårskap dödar sina barn har förlorat allt!” (Koranen 6:137)

(Koranen, Wahlström & Widstrand, 1979)

Mord är något avskyvärt i Islam och dödandet av en enda människa är en lika stor handling som att döda hela mänskligheten (www.islamiska.org). Livet, alla människors liv, är något som Gud upphöjt och prisat, gjort heligt och Han förbjuder människorna att begå mord. Det är heller inte förenligt med sann gudstro att ta livet av sina barn, vare sig det är döttrar eller söner. Snarare är barnamord en dårskap, en ogudaktig villfarelse som driver en längre och längre bort från Islam. Konsekvenserna av barnamord blir ett straff som inte bara utmäts i denna världen utan även på det metafysiska planet in i den nästkommande världen. Dessa handlingar, som driver förövarna mot sin undergång förstods också av de tidiga muslimerna som något som bara kunde ha inspirerats av djävulen, något som inte hörde till Islam utan till den förislamiska perioden (www.islamiska.org).

Det finns många feluppfattningar angående Islams behandling av kvinnor. Otaliga verser i Koranen klargör att mannen och kvinnan är jämställda inför Gud (www.islamguiden.com). Enligt Islam är det enda som skiljer människor från varandra deras nivå av Gudsmedvetenhet. Ett faktum är att Islamsk lag garanterade kvinnor rättigheter, som kvinnor i Europa och Amerika skaffat sig alldeles nyligen, för över 1400 år sedan. Vidare gör Islam klart att kvinnan är jämställd mannen under lagen, och även rent andligt. Islamsk lag förklarar också att kvinnan har rätt till egendom, rätt att driva och leda ett företag, och rätt till lika lön för lika arbete

Om kvinnan i den muslimska världen idag inte har sina rättigheter så beror det inte på att Islam inte gav dem det. Problemet är att på många ställen har gamla traditioner överskuggat det som Islam egentligen lärt ut, antingen genom ignorans eller med inverkan från kolonialismen (www.islamguiden.com).

3.5 Lagstiftning

Amnesty (www.amnesty.se) skriver att föreställningarna om heder och det legitima i att mörda en kvinna för heders skull kodifieras i lagstiftning. I flera länder medges strafflindring eller till och med straffrihet för mord på kvinnor om gärningsmannen hänvisar till heder.

Lagar som medger strafflindring för hedersmord kan spåras långt tillbaka i tiden.

I den ottomanska strafflagen behandlades hedersmord genom ”artikel 188” som baserades på den franska strafflagen från 1810 som medgav strafflindring för äkta män som begått så kallade ”crime of passion”. Först år 1975 avskaffades den från den franska strafflagen.

Än idag medges strafflindring eller till och med straffrihet för hedersmord i bland annat Marocko, Syrien, Irak och de palestinska områdena. I andra länder som till exempel Pakistan är strafflättnader eller frikännande vid hedersmord numera snarare ett utslag av sedvänjor och domstolars juridiska beslut, än tillämpning av gällande lagar.

I Jordanien, där människorättsorganisationer, kvinnorörelser och enskilda personer under flera års tid drivit omfattande kampanjer för att få bort strafflättnader för hedersmord ur lagstiftningen, har underhuset i parlamentet vid två tillfällen röstat emot förslaget till lagreformer som syftar till att avskaffa de aktuella lagparagraferna. I stället antog parlamentet i december 1999 ett förslag som utökade existerande lag till att även omfatta kvinnliga gärningsmän.

Norra Irak och Kurdistan avskaffade i augusti 2002 strafflättnader för hedersmord ur sin lagstiftning. (www.amnesty.se)

*

Vi har som teoretiskt perspektiv valt att använda oss av Zygmunt Baumann (1990) och hans teori om vi och de, ingrupper och utgrupper, samt även av Norbert Elias & John L Scotson och deras ”etablerade och outsiders” då det känns som om dessa teorier passar bra in här. Flickorna och deras familjer ses som både kulturellt, etniskt och religiöst avvikande i vårt svenska samhälle, skriver de los Reyes (2003). Hon menar att det inte är ovanligt att föräldrarnas kontroll över döttrarna betraktas med överseende från samhällets sida, med

förklaringen att de kommer från en annan kultur. Det leder till att skilda grupper uppstår; ”vi ” och ”de”.

*

4. Teoretiskt perspektiv

4.1 Vi och de

Zygmunt Bauman (1990) beskriver begreppen ”vi och de” som står för två skilda grupper av människor och också för två olika attityder. ”Vi” står för den grupp som jag tillhör och kännetecknas av tillgivenhet, trygghet och samarbetsvilja. Det som händer i denna grupp är något som jag mycket väl förstår, och eftersom jag förstår det och vet hur jag ska bära mig åt känner jag mig trygg och hemma. ”De” står för en grupp som jag inte kan eller vill tillhöra och uppfattas därför med begrepp som misstänksamhet, motvilja, rädsla och stridslust. Min bild av vad som pågår i den gruppen är vag och jag förstår inte dess beteende och därför är det som denna grupp gör oförutsägbart och skrämmande. Bauman (1990) menar att vi är benägna att misstänka att ”de” återgäldar våra misstankar och ogillar oss lika mycket som vi ogillar dem. Därför väntar vi oss att de ska handla mot våra intressen, försöka skada oss och bringa oss olycka.

Skillnaden mellan ”oss” och ”de” benämns ibland inom sociologin som en skillnad mellan ingrupp och utgrupp. Detta par av motsatta attityder är ouplösligt. Man kan inte ha någon ingruppskänsla utan en utgruppskänsla och tvärtom. Begreppen vi och de kan bara förstås tillsammans i sin ömsesidiga konflikt. Vi ser vår ingrupp som ”oss” bara för att vi tänker på någon annan grupp som ”de”. Denna motsättning menar Bauman (1990) är ett redskap som vi först och främst använder när vi ritar vår karta av omvärlden. Vi använder den för att skilja mellan till exempel vårt fotbollslag eller motståndarnas, eller ”vi” ungdomar och ”de” äldre, samt mellan ”vi” svenskar och ”de” invandrarna. Vi och de, ingrupp och utgrupp får våra särskilda egenskaper från denna ömsesidiga antagonism. Slutsatsen Bauman drar är att en utgrupp är just den imaginära motsats till sig själv som ingruppen behöver för sin identitet, för sin sammanhållning, sin inre solidaritet och för sin inre trygghet. Beredvilligheten för att samarbeta inom ingruppens gränser behöver alltså stöttas av en vägran att samarbeta med en motståndare. Man kan till och med säga att det inte spelar någon roll om det verkligen finns någon grupp som beter sig så som man förväntar sig att en utgrupp ska bete sig. Hade det inte

funnits någon sådan grupp skulle man ha uppfunnit den, för att åstadkomma enhet och sammanhållning i den grupp som måste förutsätta en fiende för att utstaka och övervaka sina egna gränser och försäkra sig om lojalitet och samarbete inom denna.

Baumann (1990) beskriver familjen eller snarare idealfamiljen som en slags förebild för den inbördes sympati som vi tillskriver en ingrupp och den hjälp vi förväntar oss att få av den. De ideal som präglar inställningen till de flesta ingrupper är solidaritet, inbördes tillit och gemensamma band. Man tänker i begreppen en för alla, alla för en och broderskap och systemskap. Vi förväntar oss att medlemmarna i en ingrupp ska kunna lösa eventuella konflikter i en vänskaplig anda och vara medvetna om sin intressegemenskap. Konflikten förklaras ofta enligt Baumann med att någon av de inblandade låtit sig påverkas av någon orosstiftare, någon av ”de andra”. Om vi fick höra kritiska åsikter om dem vi identifierar oss med i vår ingrupp skulle vi inte bagatellisera detta, utan förmodligen avvisa och försvara den orättvist anklagades goda namn och rykte. Gäller det dock anklagelser som riktas mot ”dem” upplever vi dock motsatsen. Vi tar för givet att anklagelserna eller ryktena är sanna, menar Baumann.

Viktigt är att gruppens gränser är tydliga och på så sätt ger klara signaler om vad vi kan vänta oss, samt vilka av våra inlärdade beteendemönster vi ska använda oss av för att uppnå våra mål. Baumann (1990) menar att det krävs en ständig ansträngning för att upprätthålla skillnaden mellan grupperna, eftersom människorna i de olika grupperna egentligen inte skiljer sig så mycket från varandra. Baumann menar vidare att vi egentligen inte riktigt vet vad de andra i ingruppen gör, men att det är känslan av själsfrändskap som är det viktiga. I en liten ingrupp där man har nära kontakt som exempelvis familjen eller vännerna kan förväntningar och ideal jämföras med vad de andra i gruppen gör och är vi inte nöjda med beteendet kan vi påverka detta genom att förebråelser eller straff. Vi kan även belöna det beteende vi önskar. När det gäller stora ingrupper som till exempel kön, klass och nation har vi inte samma möjligheter att påverka. När det gäller stora enheter som ovan nämnda kön, klass och nation måste enligt Baumann det gemensamma ”predikas” och det som är motsägande måste man negligera för att ingrupper ska skapas. De stora gruppernas sammanhållning finns mest som en bild hos dem som tänker sig gruppen som ”oss”. Det som medlemmarna i dessa grupper dock har gemensamt garanterar inte den enhälliga handling och den ömsesidiga förståelse som associeras till vigrupper. I själva verket är det så att personer av samma kön, samma utbildning och inkomst och så vidare ofta är splittrade av djupa intressekonflikter och

målsättningar som inte så lätt kan förenas. För att det ska bli en någorlunda enhetlig ingrupp krävs professionella förespråkare som kan konkretisera denna tänkta enhet av intressen och övertygelser. Detta kan göras av till exempel ett politiskt parti eller en fackförening som argumenterar genom att framhålla egenskaper som medlemmarna antas dela som exempelvis en gemensam historisk tradition eller gemensamt förtryck och att detta är grunden för samarbete. Eftersom dessa grupper saknar den naturliga sammanhållning som finns i mindre grupper måste gemenskapen upprätthållas genom ständiga emotionella vädjanden och övertygelser. Härav kommer den stora betydelsen av att sätta upp och upprätthålla gränser.

För att åstadkomma lojalitet i en stor ingrupp menar Baumann (1990) att man samtidigt måste predika och praktisera fiendlighet mot en utgrupp. Bilden av fienden är enligt Baumann hotande och skrämmande. Motståndarna är oföränderligt fiendliga även om de kan utge sig för att vara "vänliga grannar". Det de egentligen vill är att invadera, besegra, förslava och ta fördel. Därför måste ingruppen hela tiden vara vaksam, den måste vara stark så att fienden inser sin egen svaghet och ger upp. Denna fiendlighet och misstänksamhet mot utgruppen resulterar i och förstärks i sin tur av fördomar. Fördomarna innebär en vägran att erkänna att fienden skulle kunna ha några som helst positiva egenskaper, samtidigt som de förstörar fiendens verkliga och inbillade svagheter och brister. Baumann menar även att ingruppen använder sig av så kallade dubbla måttstockar. Det som ingruppens medlemmar gjort sig förtjänta av är en yttring av nåd och välvilja om det görs för människor i utgruppen. Och omvänt; det som hos en medlem i ingruppen prisas som en berömvärd osjälviskhet, bagatelliseras som "en vanlig mänsklig anständighet" om det görs av en person i utgruppen. Identiska handlingar bedöms alltså helt olika beroende av vilken grupp som begått dem och rättfärdigheten är förbehållen ingruppen. Baumann (1990) menar att vissa människor är speciellt benägna att uppfatta världen i termer av skarpa och oförsonliga motsättningar och att känna agg mot de som är olika dem själva. Detta kan ta sig uttryck i rasism eller så xenofobi, en ovilja mot allt främmande. Dessa människor tål inte någon avvikelse från strikta beteenderegler och ger därför sitt stöd åt en mäktig överhet som kan hålla ordning på folk, medan andra människor i sin tur kan leva harmoniskt, omgivna av mångfald och vara toleranta inför stora olikheter. Att upprätthålla tydliga gränser mellan utgrupp och ingrupp menar Bauman utmynnar från den känsla av otrygghet som uppstår genom drastiska förändringar i de invanda och välbekanta levnadsbetingelserna. När situationen blir mer oviss och mindre förutsägbar upplevs den ofta som farlig och skrämmande. Behoven av att försvara

”de gamla sätten” är djupt känt och den därav följande aggressiviteten riktas enligt Baumann (1990) mot nykomlingar, som utses till syndabockar för att saker och ting har förändrats.

4.2 Etablerade och outsiders

Elias, Norbert & Scotson, John L (1999), har i sin teori skapat begreppen etablerade och outsiders. De menar att en tillströmning av utomstående alltid utgör ett hot mot den etablerade befolkningens levnadssätt, oavsett hur liten den objektiva skillnaden mellan nykomlingarna och den gamla befolkningen än är. De spänningar som uppstår ur behovet att bereda nykomlingarna plats och ur deras behov av att skaffa sig utrymme, får båda sidorna att överdriva skillnaden. Obetydliga drag uppmärksammas och bemöts med avsky och används som bevis för att det är nödvändigt att hålla ett strikt avstånd och att det är otänkbart att beblanda sig med varandra. Frukten och fientlighet uppstår på båda sidor, men de etablerade har överlag större möjligheter att handla efter sina fördomar. De kan också åberopa sin rätt till området, att det var de som var där först och de utomstående ses som inkräktare utan rätt att vara där. Bitterheten i motsättningarna mellan de etablerade och de utomstående (outsiders) och risken för allvarliga konsekvenser av dessa motsättningar förstärks ytterligare av att de etablerades stridslystnad utlöser en motsvarande reaktion från de utomstående. Fientliga attityder leder till fientliga attityder. Handlar det dock om en undergiven och en dominerande part är det troligt att den undergivna parten försöker gå den dominerande parten till mötes för att minska motsättningarna och fientligheten. Emellertid kan det innebära att den dominerande parten ytterligare förstärker sin ställning för att det inte ska verka som om de ger efter, vilket kan innebära att den undergivna parten bara blir mer undergiven och får mindre att säga till om.

*

Vi kommer nu att övergå till att redovisa vårt empiriska material, som vi därefter kommer att analysera och knyta dels till materialet i vår litteraturstudie och dels till vårt teoretiska perspektiv.

*

5. Redovisning av empiriskt material

Vi har för vår vinjettundersökning konstruerat tre realistiska fall. Efter varje vinjett har vi formulerat tre frågor som är likadana i alla fall.

Vi har haft kontakt med följande informanter:

- Socialsekreterare i Helsingborg och socialsekreterare i Malmö
- Kurator på en gymnasieskola i Helsingborg och kurator på en gymnasieskola i Malmö
- Kvinnojouren Terrafem i Malmö som är speciellt riktade till invandrade kvinnor
- Skolsköterska på en gymnasieskola i Helsingborg och skolsköterska på en gymnasieskola i Malmö
- Lärare på en gymnasieskola i Helsingborg och lärare på en gymnasieskola i Malmö
- Kvinnojouren i Helsingborg

Vi valde att träffa informanterna personligen för att förutom vinjetterna även kunna få informationsintervjuer. Vi hade dock skickat ut vinjettmaterialet innan för att informanterna skulle hinna tänka igenom dem. Informanterna valdes ut på grund av sin erfarenhet av att arbeta med flickor från patriarkaliska familjer.

I vår redovisning av vinjettsvaren inleder vi med vinjett 1. Därefter följer svaren från våra informanter i ovan angiven ordning. Efter det följer en kort sammanfattning, samt vår analys av svaren. Därpå följer vinjett 2 och vinjett 3 i samma ordning.

5.1 Vinjett 1

Familjen kommer från Irak och kom till Sverige 1995. Samtliga i familjen är svenska medborgare. Familjen består av pappa 46 år, mamma 33 år, dotter 17 år, son 14, son 12 och dotter 8 år. Familjen lever ett lugnt och ordnat liv och barnen verkar trivas i skolan. Efter sommarlovet händer dock något oväntat. Äldsta dottern 17 år kommer inte tillbaks till skolan.

1. Hur hade du handlat i denna situation?
2. Skulle du ha tagit kontakt med någon annan för att flickan skulle få hjälp och iså fall vem?
3. Tror du att detta förekommer i Sverige och är det iså fall vanligt?

Sammanfattning av svaren

Socialsekreterare 1

Fråga 1: Socialsekreterare 1 säger att eftersom det råder allmän skolplikt i grundskolan och flickan är 17 år och går i gymnasiet kan man inte tvinga föräldrarna att skicka iväg flickan till skolan. Hon säger dock att hon kommer att handlägga ärendet som vilken anmälan som helst där någon känner oro för ett barn eller ungdom. Hon skulle alltså ta kontakt med vårdnadshavarna och flickan för att prata om flickans situation.

Fråga 2: Socialsekreteraren skulle inte ha tagit kontakt med någon särskild samarbetspartner. Erfarenhet säger att risken är större att flickan är skoltrött, att kompisar och pojkvänner är viktigare än skolan, att hon fått ett arbete, att hon börjat missbruka alkohol eller droger, menar socialsekreterare 1.

Fråga 3: Socialsekreteraren säger det är inte helt ovanligt att tonårsflickor uteblir från skolan. Vanligaste orsaken är dock de beskrivna orsakerna i ovanstående fråga.

Socialsekreterare 2

Fråga 1: Socialsekreterare 2 säger att man i detta fall inte skulle se någon anledning till att starta en utredning med anledning av det inte verkar finnas någon grund. Gymnasieskolan är frivillig och det har inte förekommit några problem i familjen tidigare.

Fråga 2: Socialsekreterare 2 säger att hon inte skulle ha tagit kontakt med någon annan i det här skedet. Dock skulle hon konsultera någon kollega.

Fråga 3: Socialsekreterare 2 anser detta vara vanligt förekommande. Det innebär dock inte att det måste ligga något brott bakom. En vanlig orsak kan vara skoltrötthet.

Kurator 1

Fråga 1: Kurator 1 säger att hon skulle ta kontakt med hemmet och ta reda på varför flickan inte kommer till skolan. Hon skulle gärna vilja prata med flickan själv. Har flickan blivit förd till Irak finns det dock inget man kan göra, menar hon.

Fråga 2: Kurator 1 skulle ha tagit kontakt med socialtjänsten om hon inte fick kontakt med flickan.

Fråga 3: Kurator 1 vet inte om det är vanligt, men det förekommer

Kurator 2

Fråga 1: Kurator 2 menar att detta inte är en helt ovanlig situation. Folk hoppar ibland av från gymnasiet på grund av skoltrötthet eller andra orsaker. Hon skulle dock ta kontakt med familjen och flickan för att höra vad som hänt.

Fråga 2: Kurator 2 skulle ta kontakt med socialtjänsten om hon inte fick tag i flickan eller familjen. Hon skulle även kunna tänka sig att prata med en kompis till flickan på skolan för att höra om hon vet vad som hänt.

Fråga 3: Kurator 2 menar att detta är vanligt men det behöver inte betyda att något är fel.

Kvinnojour Terrafem

Fråga 1: Kvinnojouren Terrafem säger att de inte skulle vidta några åtgärder. Deras verksamhet bygger på att kvinnor kommer dit och söker hjälp, och om flickan inte själv tar kontakt och vill ha hjälp finns det inget de kan göra.

Fråga 2: Terrafem skulle inte ha tagit kontakt med någon annan. Detta är en frivillig organisation som inte kan agera utan flickans medverkan.

Fråga 3: Terrafem anser att det förekommer ofta.

Skolsköterska 1

Fråga 1: Skolsköterska 1 säger att hon hade funderat tillsammans med flickans klassföreståndare, kurator och skolans rektor på flickans frånvaroorsak. Hon skulle därefter ha tagit kontakt med familjen för att ta reda på vad som hänt.

Fråga 2: Skolsköterska 1 skulle diskutera med skolkuratoren och eventuellt kontakta socialtjänsten för att få råd.

Fråga 3: Skolsköterska 1 tror det är vanligt förekommande.

Skolsköterska 2

Fråga 1: Skolsköterska 2 säger att hon skulle ha pratat med skolans kurator och därefter försökt nå flickan. Skulle hon inte få tag i flickan skulle hon ha kontaktat familjen.

Fråga 2: Skolsköterska 2 skulle ha ett nära samarbete med kuratorn och klassföreståndaren. Skulle hon ana oråd skulle hon tillsammans med kuratorn kontakta socialsekreterare.

Fråga 3: Skolsköterska 2 tror att det är vanligt förekommande men det behöver inte innebära att det ligger något lurigt bakom det.

Lärare 1

Fråga 1: Lärare 1 säger att detta inte är en helt ovanlig situation att ungdomar i denna ålder blir trötta på skolan och vill ha en paus. Men hon skulle ändå välja att ta kontakt med hemmet för att höra vad som hänt. Att flickan är under arton talar för att man skulle kunna göra något i det här fallet.

Fråga 2: Lärare 1 skulle diskutera med kuratorn och kanske ta kontakt med socialtjänsten. Hon anser att det är svårt att prata med myndigheter eftersom just denna problematik kan vara svår att kombinera med svenska lagar. Hon anser att svenska lagar är till för svenska familjer som inte har denna så kallade "hedersproblematik". Lärare 1 tror att socialtjänsten skulle lägga ner ett fall som detta.

Fråga 3: Lärare 1 tror att det förekommer och att det inte är så ovanligt.

Lärare 2

Fråga 1: Lärare 2 säger att hon ofta har en bra kontakt med sina elever och därför självklart skulle ta kontakt med flickan och familjen. Det skulle förvåna henne att hon inte tidigare läst av några signaler på att något skulle vara fel i flickans situation. Därför skulle det kanske finnas anledning att misstänka att något var fel.

Fråga 2: Lärare 2 säger att om hon inte får kontakt med flickan eller familjen skulle hon kontakta socialtjänsten. Hon skulle även ha pratat med kuratorn på skolan.

Fråga 3: Lärare 2 tror absolut att detta är vanligt förekommande.

Kvinnojouren

Fråga 1: Kvinnojouren säger att under förutsättning att de hade haft kontakt med flickan innan sommarlovet och kontakten sen upphörde skulle de ringt skola, socialsekreterare eller vänner till flickan. Dock bygger kvinnojouren helt på frivillighet från klientens sida och tystnadsplikt från kvinnojouren, vilket gör det svårt att öppet prata om ärendet. Om flickan inte längre skulle befinna sig i landet har kvinnojouren små möjligheter att kunna hjälpa henne.

Fråga 2: Kvinnojouren skulle i detta fall om misstanke fanns, anmält till socialtjänsten eftersom flickan endast är 17 år. Socialtjänsten kan exempelvis med stöd av LVU skydda flickan genom att omhänderta henne, beroende på om flickan råkat ut för något eller inte.

Fråga 3: Kvinnojouren säger att fallet inte är unikt i Sverige. Det största problemet är dock att flickan inte har skolplikt eftersom hon går i gymnasiet, vilket innebär att föräldrarna inte

har någon formell skyldighet att skicka dottern till skolan. Dessutom är det svårt att bevisa att föräldrarna agerat mot flickans vilja.

5.1.1 Sammanfattning och analys

En allmän uppfattning bland våra intervjupersoner är att eftersom flickan går i gymnasiet så råder det ingen skolplikt, vilket innebär att man inte kan tvinga flickan att gå i skolan. Hur allvarligt flickans situation uppfattades skilde sig dock något mellan intervjupersonerna. Samtliga intervjupersoner förutom kvinnojourerna skulle dock ha kontaktat flickan eller hennes familj för att höra varför flickan uteblev. En skillnad är att kvinnojourernas verksamhet bygger på ett aktivt hjälpsökande från personen själv.

Socialekreterarna är myndighetspersoner och deras situation skiljer sig därför från de övrigas eftersom de i högre utsträckning än de andra personerna är bundna av lagar, medan personal i skolan kan ha en längre och djupare relation med flickan utan att familjen behöver blandas in. Socialtjänsten måste enligt lag kontakta vårdnadshavarna, men har dock möjligheten att träffa flickan själv tre gånger först för att bilda sig en uppfattning om hennes situation. Flera av intervjupersonerna menar att våra svenska lagar är till för svenska förhållanden, som inte är tillämpliga i de här situationerna. Här skulle man behöva ha kontakt med flickan utan vårdnadshavarens vetskap under en längre tid för att inte förvärpa situationen, eftersom situationen lätt kan bli värre för de utsatta flickorna om föräldrarna får veta att de sociala myndigheterna är inkopplade.

De intervjupersoner som är kopplade till skolan i detta fall skulle ta kontakt med socialtjänsten för anonym rådgivning eller anmälan. Kvinnojourerna hade troligen inte agerat eftersom deras verksamhet bygger på frivillighet och om inte kvinnan kommer dit och söker hjälp, finns det inget de kan göra.

Samtliga intervjupersoner tror att detta är vanligt förekommande, emellertid drar de olika intervjupersonerna olika slutsatser till varför flickan inte kommer till skolan.

Socialekreterarna menar att det troligaste är att flickan är skoltrött eller har fått andra sociala problem och inte kommer till skolan på grund av detta. Andra drar slutsatsen att detta fenomen är vanligt förekommande, men att det inte behöver betyda att det föreligger något brott. Det vi märker i tolkningen av situationen är att kvinnojourerna tar för givet att något hänt flickan, utöver så kallad vanlig tonårsproblematik, medan socialtjänsten och till viss del

skolan snarare tolkar det som ”vanligt tonårsbeteende”. Detta har troligtvis sin förklaring i att kvinnojourerna kommer i kontakt med utsatta flickor från patriarkaliska familjer i högre utsträckning än socialtjänsten, vilket vi fått en bild av utifrån våra intervjuer.

I denna vinjett kan man dra många olika slutsatser till varför flickan inte kommit tillbaka till skolan. Eftersom vi känner att vinjett 1 kan tolkas på olika sätt har vi inte kunnat analysera denna vinjett på det sätt vi önskat. Vi upplever att flera av informanterna har tolkat vinjetten på ett annat sätt än vi från början menade. Därför väljer vi att associera till vår litteraturstudie där Al-nadaf (2004) menar att när det gäller familjer med utsatta flickor måste man se till att dessa familjer får hjälp och vägledning av det svenska samhället. Författaren rekommenderar utbildning av svenska socialarbetare, lärare och myndighetsföreträdare för att dessa ska få ökade kunskaper om andra traditioner och kulturer. Han menar dock inte detta i syfte att dessa personer ska acceptera traditioner som kan förmildra eller rättfärdiga handlingar som i Sverige är brottsliga, utan snarare att ökad kunskap skulle minska rädslan och underlätta dialogen för alla parter. På detta sätt skulle kanske flera våga ingripa på ett sätt som skulle kunna hjälpa de utsatta flickorna och deras familjer, istället för att som nu låta det vara en ”invandrarfamiljs inre angelägenhet”. Även de los Reyes (2003) påpekar i sin rapport att de utsatta flickorna lever i ett slags ingenmansland där föräldrarnas kontroll som ibland tar sig uttryck genom våld, neutraliseras av samhällets kulturella förklaringar och passiva inställning när det gäller kvinnor och barn. Detta resulterar i att flickorna och deras familjer ses som kulturellt, etniskt och religiöst avvikande i det svenska samhället. Mulinari (2004) skriver att debatten i Sverige när det gäller så kallade hedersrelaterade handlingar kännetecknas av att skillnaderna mellan ”vi ” och ”dem” i stor utsträckning konstruerats som en skillnad mellan patriarkaliska kulturer och den överlägsna svenska kulturen med dess jämställdhetsideal. Detta kan även kopplas till Baumann (1990) och hans teori om ”vi” och ”de” och in- och utgrupper. Dessa invandrade familjer ses i vårt samhälle som avvikande på flera plan, de tillhör utgruppen. Enligt Baumann är det som händer i ingruppen det som vi förstår och känner oss trygga med, medan bilden av det som pågår i utgruppen är vag. Vi förstår inte deras beteende, vilket leder till att det som denna grupp gör blir oförutsägbart och skrämmande. Detta leder som Al-nadaf (2004) påpekar till att vi ofta hänvisar till invandrarfamiljens kultur och tradition och låter det vara just en ”invandrarfamiljs inre angelägenhet”. Genom att öka kunskapen i båda grupperna kan man minska avståndet, och den ”andra” gruppens beteende blir mer förståeligt.

5.2 Vinjett 2

Familjen kommer från Turkiet och har bott i Sverige i 7 år. De är svenska medborgare.

Familjen består av farfar 85 år, pappa 59 år, mamma 43 år, son 25 år, dotter 23 år, dotter 19 år. Samtliga familjemedlemmar bor tillsammans i en lägenhet i en förort. Dottern har en svensk pojkvän och lever på ett svenskt sätt och farfadern och fadern hotar att döda henne om hon fortsätter att dra skam över familjen.

1. Hur hade du handlat i denna situation?
2. Skulle du ha tagit kontakt med någon annan för att flickan skulle få hjälp och iså fall vem
3. Tror du att detta förekommer i Sverige och är det iså fall vanligt?

Socialsekreterare 1

Fråga 1: Socialsekreterare 1 förutsätter att hon får in en anmälan av någon som känner till flickans situation eller av flickan själv. Socialsekreteraren har ingen skyldighet att kontakta hennes föräldrar eftersom flickan är över 18 år. Socialsekreteraren skulle så fort som möjligt försöka få kontakt med flickan för att kunna bedöma hennes situation. Om hon gjort bedömningen att flickans liv var i fara skulle hon erbjuda henne skyddat boende.

Fråga 2: Socialsekreterare 1 skulle om det handlade om ett akut boende ta kontakt med kvinnojouren. Om flickan berättat att hon utsatts för fysisk eller psykisk misshandel hade socialsekreteraren övervägt att polisanmäla, med flickans samtycke.

Fråga 3: Socialsekreterare 1 säger att det förekommer i Sverige. Det är svårt att säga hur vanligt det är, utifrån de ärenden man haft i mottagningen är det inte särskilt vanligt, men mörkertalet är stort och långt ifrån alla fall kommer till socialtjänstens kännedom.

Socialsekreterare 2

Fråga 1: Socialsekreterare 2 säger att flickan är över 18 år, vilket gör det lättare att arbeta med flickan själv. De skulle i denna situation kunna ge henne hjälp och stöd om hon ville detta. De skulle kunna erbjuda henne eget boende och om detta inte skulle vara tillräckligt skulle de kunna hjälpa henne med skyddat boende och eventuellt skyddad identitet.

Fråga 2: Socialsekreterare 2 skulle eventuellt tänka sig att ta hjälp av kvinnojouren Terrafem för ett akut skyddat boende. Skulle även ha tagit kontakt med polisen om det hade förekommit misshandel, men skulle givetvis ha flickans samtycke till detta.

Fråga 3: Socialsekreterare 2 menar att det förekommer och är inte helt ovanligt.

Kurator 1

Fråga 1: Kurator 1 skulle börja med att bygga upp en bra relation med flickan. Kuratorn anser att flickan måste vara med på och veta vad som ska hända om hon gör en anmälan till socialtjänsten och kanske måste bryta med familjen. Viktigt är att planera väl så att det blir så bra som möjligt för flickan. Är flickan i akut fara måste hon dock bort och få hjälp av socialtjänsten genast.

Fråga 2: Kurator 1 skulle ta kontakt med socialtjänsten

Fråga 3: Kurator 1 menar att det förekommer, men vet ej hur vanligt det är

Kurator 2

Fråga 1: Kurator 2 säger att flickan är myndig vilket innebär att man kan hjälpa henne utan föräldrarnas vetskap. Om möjlighet givits hade hon genom samtal lärt känna flickan väl innan de beslutade om framtiden. Man måste vara väl medveten om att när flickan väl vänder familjen ryggen kommer hon troligen inte vara välkommen tillbaka. Det kommer att bli ensamt för henne utan sin familj. Även om familjen gjort henne illa finns det ändå ett behov av dem.

Fråga 2: Kurator 2 skulle diskutera det med skolsköterskan med flickans samtycke. Om det var akut skulle hon ta kontakt med socialtjänsten för vidare hjälp, eventuellt skyddat boende.

Fråga 3: Kurator 2 menar att sådana här situationer är inte ovanliga, tror dock att inte alla vågar prata om det.

Kvinnojour Terrafem

Fråga 1: Terrafem säger att flickan måste frivilligt ta kontakt för att de ska kunna hjälpa henne. Terrafem skulle kunna erbjuda henne skyddat boende tillsammans med andra i liknande situation. Terrafem har ett "tjejhuis" där flickor med denna problematik kan bo dygnet runt med personal. Här arbetar personalen ideellt och erfarenhet och lämplighet är viktigare än utbildning, anser Terrafem. En viktig del i detta boende är att lära flickorna göra vanliga dagliga saker som för andra människor är naturliga, som till exempel hur man sköter sin egen ekonomi, hur man öppnar ett bankkonto och så vidare.

Fråga 2: Terrafem skulle eventuellt ha tagit kontakt med polisen för skyddad identitet.

Fråga 3: Terrafem menar att det är ganska vanligt.

Skolsköterska 1

Fråga 1: Skolsköterska 1 skulle kontakta kvinnojouren, som i sin tur kan hjälpa flickan att polisanmäla eller hjälpa henne till skyddat boende. Skolsköterska 1 menar att det är tufft att bryta med familjen och att det krävs mycket samtal för att fatta beslutet

Fråga 2: Skolsköterska 1 skulle först ha diskuterat med kuratorn och syon på skolan. Skulle även ta kontakt med kvinnojouren

Fråga 3: Skolsköterska 1 tror att detta förekommer

Skolsköterska 2

Fråga 1: Skolsköterska 2 skulle om det fanns tid vilja ha många samtal med flickan för att få en bild av situationen. Är det akut skulle skolsköterska 2 ta kontakt med socialtjänsten för rådgivning. Detta kan göras anonymt om flickan inte vill ge sig tillkänna.

Fråga 2: Skolsköterska 2 skulle ta kontakt med socialtjänsten

Fråga 3: Skolsköterska 2 tror att detta förekommer i patriarkaliska familjer.

Lärare 1

Fråga 1: Lärare 1 hade om hon ansett att det fanns ett konkret hot mot flickan tagit kontakt med kuratorn på skolan för vidare agerande. Viktigt är dock att ha flickan med sig, men om detta inte hade gått hade läraren direkt gjort en anmälan till socialtjänsten.

Fråga 2: Lärare 1 skulle ha diskuterat med kuratorn och kanske ta kontakt med socialtjänsten.

Fråga 3: Lärare 1 tror att det förekommer och att det inte är helt ovanligt.

Lärare 2

Fråga 1: Lärare 2 skulle om hon haft en bra relation med flickan tagit hennes berättelse på allvar och försökt med flickans medgivande att flytta henne så fort som möjligt. Läraren tror inte att man kan hitta på en sådan berättelse om det inte skulle vara sant eftersom banden till föräldrarna är så starka att man inte skulle vilja bryta dem om det inte var allvar.

Fråga 2: Lärare 2 hade tagit kontakt med kvinnojour eller socialtjänst.

Fråga 3: Lärare 2 tror att det är vanligt med motsättningar i familjen men inte i den grad att det leder till dödshot.

Kvinnojouren

Fråga 1: Kvinnojouren skulle först och främst ha pratat med flickan för att ta reda på hur hon vill agera. De hade informerat om sina möjligheter att hjälpa henne och vilket stöd hon hade i

lagen. Det positiva i detta fall är att flickan är myndig och att de sociala myndigheterna kan agera helt utan anmälningsplikt. Eftersom hotbilden är så övergripande hade de om flickan accepterade det gjort de sociala myndigheterna uppmärksammade på vilken situation flickan lever i.

Fråga 2: Kvinnojouren hade tagit kontakt med socialtjänsten och även rekommenderat flickan att polisanmäla de två manliga släktingarna. Dock visar kvinnojourens erfarenhet att flickor som lever i patriarkaliska familjer inte vågar göra polisanmälningar av rädsla för konsekvenserna.

Fråga 3: Kvinnojouren hjälper ofta flickor i denna situation till skyddat boende i annan kommun

5.2.1 Sammanfattning och analys

I detta fall är flickan myndig, vilket gör det lättare för alla inblandade att kunna hjälpa henne, eftersom man inte behöver kontakta vårdnadshavare. Flickans situation bedöms av alla intervjupersoner som allvarlig och samtliga svarar att de först och främst skulle ta reda på vad flickan själv ville genom samtal, samt ge henne information om vilka möjligheter till hjälp som finns att få. Samtliga betonar att det är av vikt att flickan inser vad det innebär om hon bryter med sin familj, vilket de är överens om får betydande konsekvenser för flickan. I detta fall är det viktigt att ha i åtanke att all hjälp bygger på frivillighet från flickans sida eftersom hon är myndig. Utan hennes medverkan kan man inte göra något. Hade intervjupersonerna bedömt situationen som akut, hade de så fort som möjligt hjälpt henne till ett skyddat boende.

Samtliga i skolpersonalen, hade kontaktat socialtjänsten eller kvinnojouren för rådgivning och hjälp. Kvinnojouren hade tagit kontakt med socialtjänsten för vidare hjälp medan socialtjänsten i sin tur säger att de skulle ha tagit kontakt med kvinnojouren. Av detta drar vi slutsatsen att socialtjänsten och kvinnojouren samarbetar i dessa situationer och att det även finns ett samarbete mellan socialtjänst och skola. Vidare hade både kvinnojouren och socialtjänsten rekommenderat flickan att polisanmäla ärendet. Kvinnojouren Terrafem hade hjälpt flickan med skyddat boende och eventuellt hjälp att söka skyddad identitet utan att blanda in socialtjänsten.

Samtliga intervjupersoner är överens om att detta förekommer och inte är ovanligt.

Socialtjänsten tror dock att det finns ett mörkertal. Kvinnojourerna menar att det är vanligare än vad övriga intervjupersoner anser.

Samuelsson & Brattlund (1996) beskriver att för människor som flyttar till Sverige från patriarkaliska samhällen kan mötet med den svenska livsstilen bli chockartat och detta kan leda till att de idealiserar sitt hemland och tar avstånd från de svenska attityderna. Man blir kanske mer traditionell än man varit i sitt hemland. Både Pelas och Fadimes problem uppstod för att deras familjer kom från patriarkaliska samhällen som inte alls överensstämmer med det utvecklade och jämställda svenska samhället menar Wikan (2003). Familjens struktur och sociala relationer hotas att förgöras och i och med detta uppstår en situation där mannen måste visa att han inte tolererar flickans beteende. I de patriarkaliska samhällena är mannen familjens överhuvud, vilket ger honom ett övertag, men detta kan ändras när familjen kommer till Sverige. Familjen måste börja om och mannens roll förändras. Från att ha varit familjens överhuvud och försörjare blir mannen en "ingen", menar Al-nadaf (2004). Ofta anpassar sig barnen snabbare till det svenska samhället och lär sig språket och i och med detta hamnar mannen i underläge och rollerna blir ombytta. Att hålla hårdare på traditionerna är ett sätt för mannen att försöka återta kontrollen och makten. Samuelsson & Brattlund (1996) beskriver vidare att i många patriarkaliska samhällen är en mans ära beroende av hur kvinnor i hans närhet betar sig sexuellt, och om en dotter överträder vad som är tillåtet drar hon stor vanära över sina manliga släktingar. Hon måste då straffas för att faderns heder och goda namn ska kunna återupprättas. Al-nadaf (2004) menar att det är viktigt att riskfamiljer får ökad kunskap om det svenska samhället, om rättigheter och skyldigheter enligt svensk lag, samt att de lär sig ett nytt förhållningssätt till barn – där flickors sexualitet inte kopplas samman med heder.

Baumann (1990) beskriver i sin teori förhållandet mellan ingrupp och utgrupp. Han menar att man kan beskriva det som två grupper som står i motsats till varandra. Det kan till exempel handla om "vi" svenskar och "de" invandrarna. För att skilja ingruppen och utgruppen åt måste det finnas olikheter och i detta fall kan man utgå från att ingruppen består av dem som är väl bekanta med det svenska samhället och dess traditioner, medan utgruppen inte känner till och därför inte vill eller kan tillhöra detta samhälle. I detta fall befinner sig flickan i den så kallade utgruppen, vilket betyder att hon redan befinner sig i en utanförposition i samhället. Våra intervjupersoner menar dock att det är viktigt att flickan själv är medveten om, att om hon bryter med sin familj det troligen definitivt, med tanke på att hon troligtvis inte är

välkommen igen. Enligt Baumann (1990) skulle detta innebära att hon då inte längre skulle tillhöra sin gamla utgrupp, utan bli utesluten härifrån och härigenom bli dubbelt ensam och utsatt. Tittar man på fallen Pela och Fadime kan man konstatera att det är mycket svårt att bryta med sin grupp, då båda dessa flickor valt att söka kontakt med sina familjer på nytt.

” Tanken på att jag aldrig skulle få ha en relation med min familj smärtade mig. Och jag saknade min mor något så oerhört. Jag önskade inget hellre än att få vara i hennes famn igen, men jag visste att det var en omöjlighet. Eftersom hennes uppgift som mor var att uppfostra mig till en lydig och fin flicka och detta hade misslyckats så fick hon skulden för det.”

Ur Fadime Sahindals tal i riksdagen 20 november 2001

5.3 Vinjett 3

Familjen kommer från Jordanien. De har bott i Sverige i 3 år. Familjen består av pappa 41 år, mamma 31 år, dotter 17 år, son 16 år, dotter 14 år, dotter 11 år och dotter 10 år.

Familjen är inte svenska medborgare ännu. Under jullovet planerar familjen att resa till Jordanien på semester. Dottern 17 år har förstått att hon under vistelsen ska giftas bort med en kusin och vägrar på grund av detta att följa med påresan.

1. Hur hade du handlat i denna situation?
2. Skulle du ha tagit kontakt med någon annan för att flickan skulle få hjälp och iså fall vem?
3. Tror du att detta förekommer i Sverige och är det iså fall vanligt?

Socialsekreterare 1

Fråga 1: Socialsekreterare 1 säger att hon har möjlighet att träffa flickan ungefär tre gånger innan hon måste kontakta föräldrarna. Dessa samtal skulle ge henne en bild av flickans situation där hon kan göra en bedömning om hur flickan ska skyddas. Ser hon att flickan behöver skydd informerar hon vårdnadshavarna om detta. Om föräldrarna sätter sig emot detta kan socialnämnden fatta ett beslut om omedelbart omhändertagande mot föräldrarnas vilja. Om detta skulle ske skulle socialsekreteraren välja att hemlighålla flickans vistelseort.

Fråga 2: Socialsekreterare 1 skulle ta kontakt med kvinnojouren om flickan behövde akut skyddat boende.

Fråga 3: Socialsekreterare 1 menar att det förekommer i Sverige, det är dock svårt att säga hur vanligt det är.

Socialsekreterare 2

Fråga 1: Socialsekreterare 2 menar att eftersom läget är akut skulle hon så snabbt som möjligt vilja träffa flickan ensam för att kunna bilda sig en uppfattning om hennes situation. Efter ett par samtal med flickan hade hon enligt lag varit tvungen att kontakta vårdnadshavarna. När detta skulle ske hade hon försäkrat sig om att flickan, om hon var i en hotande situation skulle befinna sig på en säker plats. Utifrån samtalet med föräldrarna och flickan skulle hon sedan göra en bedömning av flickans situation.

Fråga 2: Socialsekreterare 2 skulle om flickan varit i behov av ett akut boende kontaktat kvinnojouren.

Fråga 3: Socialsekreterare 2 vet att detta förekommer , dock inte hur ofta

Kurator 1

Fråga 1: Kurator 1 menar att eftersom läget låter akut skulle hon så fort som möjligt ta kontakt med socialtjänsten för råd och hjälp. Kurator 1 anser inte att man kan se mellan fingrarna i ett sådant här fall. Hon vet inte hur hon skulle ha agerat, men skulle ha pratat med flickan vad det skulle innebära om hon vägrade och på vilket sätt hon hade blivit hotad.

Fråga 2: Kurator 1 skulle tagit kontakt genast med socialtjänsten eftersom tiden är så knapp

Fråga 3: Kurator 1 menar att detta händer ibland

Kurator 2

Fråga 1: Kurator 2 hade försökt att tala med flickan och eventuellt en vän till henne för att så fort som möjligt kunna bilda sig en uppfattning om henne och hennes situation. Tillsammans med klassföreståndare, skolsköterska och rektor skulle hon snarast ordnat ett möte för att diskutera flickans situation.

Fråga 2: Kurator 2 skulle tagit kontakt med socialtjänsten om behov fanns

Fråga 3: Kurator 2 tror inte att det händer inte så ofta , men har dock erfarenhet från liknande fall

Kvinnojour Terrafem

Fråga 1: Terrafem säger att en förutsättning för att flickan ska få hjälp av dem är att hon frivilligt tar kontakt och vill ha hjälp. Terrafem anser inte att någon kvinna ska tvingas till

giftermål mot sin vilja och eftersom flickan ska åka till sitt hemland är risken stor att hon inte kommer att kunna återvända till Sverige. Terrafems erfarenhet i liknande fall är att flickan inte vågar gå emot sina föräldrar om de inte har stöd och hjälp utifrån. Flickan hade kunnat få hjälp med annat boende.

Fråga 2: Terrafem skulle inte ta kontakt med någon speciell

Fråga 3: Terrafem säger att det inte är ovanligt förekommande i deras organisation

Skolsköterska 1

Fråga 1: Skolsköterska 1 skulle först och främst ha pratat med flickan och upplyst henne om att det finns en 18-årsgräns för giftermål i Sverige. Sedan hade hon pratat med kuratorn och rektorn angående att informera flickans föräldrar om vad som gäller i Sverige. Skolsköterska 1 anser det vara viktigt att föräldrarna i detta fall får information på sitt eget hemspråk om hur det svenska samhället fungerar. Hade om inte detta fungerat hade hon tagit kontakt med socialtjänsten.

Fråga 2: Skolsköterska 1 hade tagit kontakt med socialtjänsten eller eventuellt kvinnojouren.

Fråga 3: Skolsköterska 1 har själv erfarenhet av liknande fall och tror att det är relativt vanligt.

Skolsköterska 2

Fråga 1: Skolsköterska 2 säger att eftersom hon har erfarenhet sen tidigare av liknande fall där flickan blivit tvingad att gifta sig skulle hon ha agerat på samma sätt nu som då. Hon tog då kontakt med socialtjänsten som i detta fall gjorde ett omedelbart omhändertagande eftersom flickan var under 18 år. Skolsköterskan anser att i dessa fall är socialtjänsten mycket kunniga och behjälpliga.

Fråga 2: Skolsköterska 2 skulle tagit kontakt med socialtjänsten.

Fråga 3: Skolsköterska 2 tror att detta förekommer.

Lärare 1

Fråga 1: Lärare 1 anser att eftersom flickan vägrar följa med så måste man hjälpa henne. Med hjälp av skolans nätverk (kurator, rektor med flera) och socialtjänsten skulle man kunna hjälpa henne. Vet dock inte om det påverkar att flickan inte är svensk medborgare. Viktigt att flickan får hjälp så fort som möjligt.

Fråga 2: Lärare 1 skulle tagit kontakt med socialtjänsten efter att ha pratat med kurator och rektor.

Fråga 3: Lärare 1 tror det förekommer men tror att det är vanligare att mannen flickan ska gifta sig med kommer hit.

Lärare 2

Fråga 1: Lärare 2 skulle försöka tillsammans med kuratorn på skolan att ha samtal med flickan omgående angående hennes situation. Hon skulle vilja skaffa sig en bild av situationen så fort som möjligt för att kunna hjälpa henne. Att prata med flickans föräldrar skulle vara ett alternativ för att kunna hjälpa henne. Skulle det inte finnas någon annan utväg skulle hon ta kontakt med socialtjänsten för råd och hjälp.

Fråga 2: Lärare 2 skulle ta kontakt med socialtjänsten och ta hjälp av skolans kurator.

Fråga 3: Lärare 2 säger att hur ofta det förekommer vet hon ej, men det förekommer.

Kvinnojouren

Fråga 1: Kvinnojouren skulle försökt tillgå det nätverk som flickan har runt sig. I detta fall är det ytterst viktigt att de sociala myndigheterna informeras om vad föräldrarna planerar. Socialtjänsten kan i detta fall skydda flickan utifrån lagen trots att föräldrarna är vårdnadshavare. Kvinnojouren har lite möjligheter att ingripa i familjens angelägenheter och det är inte heller önskvärt från deras sida. Det absolut viktigaste i denna situation är att flickan görs medveten om hennes rättigheter och att hon förstår, genom stödsamtal att hon inte kan klandras för att vilja något annat med sitt liv än vad föräldrarna planerar.

Fråga 2: Kvinnojouren skulle ha kontaktat socialtjänsten för vidare hjälp.

Fråga 3: Både ja och nej är kvinnojourens svar. Tvångsgiftermål förekommer bland svenska medborgare men själva giftermålet genomförs oftast i familjens eller föräldrarnas hemland. Kvinnojouren kommer ofta i kontakt med tjejer som riskerar att bli bortgifta och även här försöker de kartlägga hotbilden och diskutera igenom möjligheten att agera tillsammans med flickan själv.

5.3.1 Sammanfattning och analys

För att kunna bedöma situationen hade samtliga intervjupersoner velat träffa flickan för samtal. Båda socialsekreterarna hänvisar till möjligheten att träffa flickan själv vid ett par tillfällen utan föräldrars vetskap. Vidare menar de att det finns grund för ett omedelbart omhändertagande om flickans föräldrar inte ändrar sig. Skolsköterska 1 och lärare 2 menar att det i det här fallet kan vara ett alternativ att informera flickans föräldrar om vad som gäller i Sverige. Lärare 1 påpekar att hon är osäker på om det påverkar situationen att flickan inte är

svensk medborgare. I stora drag skulle skolpersonalen haft möten i form av elevvårdskonferenser med övrig skolpersonal för att tillsammans kunna hitta lösningar. Kvinnojouren menar att det absolut viktigaste är att flickan görs medveten om sina rättigheter och att hon förstår att hon inte kan klandras för att hennes föräldrar planerar något för hennes liv som hon inte själv vill.

Samtliga skulle ta kontakt med socialtjänsten för vidare hjälp. Socialtjänsten menar att de skulle ta kontakt med kvinnojouren om flickan behövde skyddat boende. Även här ser vi alltså ett samarbete.

Samtliga intervjupersoner anser att detta förekommer, det är dock svårt att säga hur ofta.

Skolsköterska 1 pratar om att man bör gå ut och informera föräldrar om vad som gäller i svenska samhället. Al-nadaf (2004), pratar också om att det är viktigt med ökad upplysning till både kvinnor och män om hur det svenska samhället fungerar. Han menar att detta bör ske ur olika utgångslägen och att det är viktigt att få med kvinnorna. Skolsköterska 1 säger också att det är viktigt att föräldrarna får information på sitt eget språk för att kunna ta till sig det och förstå, vilket även får medhåll av Al-nadaf (2004). Kommer informationen från en människa från samma kultur är det lättare att ta till sig. För att anknyta till Baumanns (1990) teori om in- och utgrupper säger han att den grupp jag själv tillhör kännetecknas av trygghet, tillgivenhet och samarbetsvilja, medan den andra gruppen uppfattas med misstänksamhet, rädsla och motvilja. Därför är det inte svårt att förstå att det budskap som en socialsekreterare ger möts med misstänksamhet och motvilja. Baumann (1990) beskriver att vår bild av det som pågår i den andra gruppen är vag och vi förstår inte dess beteende och därför är det som denna grupp gör oförutsägbart och skrämmande. Baumann (1990) menar att vi är benägna att misstänka att ”de” återgäldar våra misstankar och ogillar oss lika mycket som vi ogillar dem. Därför väntar vi oss att de ska handla mot våra intressen, försöka skada oss och bringa oss olycka. Även Elias & Scotson (1999) teori om ”etablerade och outsiders” känns relevant att använda sig av. Elias & Scotson menar i sin teori att de utomstående alltid utgör ett hot mot den etablerade befolkningens levnadssätt, oavsett hur små skillnaderna än är. Båda grupperna förstör varandras respektive mindre omtyckta drag och dessa används som bevis för att det är otänkbart att beblanda sig med varandra. Det uppstår därför spänningar ur behovet att bereda nykomlingarna plats. De etablerade menar enligt Elias & Scotson att det var de som var här först och att de utomstående inte har rätt att vara där. Frukten och fientlighet uppstår

därför på båda sidor. Genom att som Al-nadaf (2004) förespråkar satsa mer på information och upplysning till de invandrade familjerna minskar man klyftorna mellan ”de etablerade och outsiders”. De invandrade familjerna får bättre möjligheter att integreras i det svenska samhället och de etablerade i det svenska samhället behöver inte se dem som ett hot. Även Fadime påpekade detta i sitt tal i riksdagen i november 2001. Hon menade att om hennes föräldrar fått bättre stöd och hjälp att integreras och bli delaktiga i det svenska samhället hade hennes situation troligen aldrig uppstått.

6. Sammanfattning

I vår litteraturstudie har vi dels studerat begreppen hedersmord och andra hedersrelaterade brott, samt begrepp som anknyter till detta såsom kultur, tradition, heder och skam. Wikan (2003) förklarar att ett hedersmord förutsätter en publik, meningsfränder. Hedersmordet begås med denna publik för ögonen, medvetet eller omedvetet. Man kastar av sig skammen och detta kan endast göras i förhållande till en publik. Man kan visserligen känna sig kränkt och förödmjukad i hemlighet, men det är när skammen blir offentlig som den måste ”tvättas bort”. Heder är en offentlig angelägenhet, det som räknas är hur man handlar och hur saker ser ut. I en del traditionella samhällen finns vissa oskrivna lagar och grundvärderingar som man inte får bryta. Händer detta förlorar man också sin heder. Att ha heder innebär att ha rätt till respekt; att kunna ställa krav på respekt. Vidare skriver Wikan (2003) att kvinnan har ingen heder, heder betraktas som något manligt i dessa kulturer. Män har heder och kvinnan har skam. Samuelsson & Brattlund (1996) menar att hedersbegreppet är kopplat till kvinnornas sexualitet. Det finns en föreställning att kvinnorna inte själva klarar att värna sin sexualitet och att det är de manliga anhörigas plikt att göra detta. Klarar de inte det anses de av omgivningen som misslyckade och svaga. Vidare menar Samuelsson & Brattlund (1996) att för människor som flyttar från patriarkaliska samhällen till Sverige kan mötet med den svenska livsstilen bli chockartat. Detta kan leda till att de inflyttade tar starkt avstånd från de svenska attityderna och istället identifierar sig med sitt hemland.

Många av författarna i vår litteraturstudie menar att både de utsatta flickorna och deras patriarkaliska familjer ses som avvikande i det svenska samhället, de talar om en uppdelning mellan ”vi” och ”de”. Zygmunt Bauman (1990) beskriver begreppen ”vi” och ”de” som står för två skilda grupper av människor och också för två olika attityder. ”Vi” står för den gruppen som jag tillhör och kännetecknas av tillgivenhet, trygghet och samarbetsvilja. De

som händer i denna grupp är något som jag mycket väl förstår, och eftersom jag förstår det och vet hur jag ska bära mig åt känner jag mig trygg och hemma. ”De” står för en grupp som jag inte kan eller vill tillhöra och uppfattas därför med begrepp som misstänksamhet, motvilja, rädsla och stridslustnad. Bauman (1990) menar att vi är benägna att misstänka att ”de” återgäldar våra misstankar och ogillar oss lika mycket som vi ogillar dem. Därför väntar vi oss att de ska handla mot våra intressen, försöka skada oss och bringa oss olycka.

Norbert, Elias & Scotson, John L (1999) beskriver en liknande teori, ”etablerade och outsiders”. Här beskriver de hur en tillströmning av utomstående utgör ett hot mot den etablerade befolkningens levnadssätt, även om skillnaderna mellan nykomlingarna och den gamla gruppen egentligen inte behöver vara så stora. Det uppstår spänningar när de nya ska beredas plats och detta gör att fruktan och fientlighet uppstår på båda sidor. Dock har de etablerade större möjligheter att handla, eftersom de har övertaget. Genom att använda sig av information och upplysning till de invandrade familjerna, samt utbildning till de yrkesgrupper som kommer i kontakt med familjerna, menar Al-nadaf (2004) att motsättningar och fördomar minskar.

I vår litteraturstudie har vi även tittat på vad Koranen, (Wahlström & Widstrand, 1979) säger för att se om vi kan finna någon koppling till islam när det gäller hedersrelaterade brott.

Koranen 5:32 säger ”Av denna orsak förskrev vi för Israels barn att om någon dödar en människa, som inte själv har dödat någon eller försökt störa ordningen på jorden och sprida sedesfördärv, skall detta anses som om han hade dödat hela människosläkten och om någon räddar en människa skall detta anses som om han hade räddat hela människosläktet”.

Koranen 17:33 ”Tag inte en annans liv – Gud har gjort det heligt”.

Koranen 6:137 ”De som utan att förstå, i dårskap dödar sina barn har förlorat allt!”

Utifrån dessa citat kan vi inte finna någon koppling mellan Koranen och hedersrelaterade brott.

Amnesty (www.amnesty.se) skriver att många muslimska feminister, intellektuella modernister och muslimska ledare menar att Koranen har feltolkats och att bland annat hedersmord är ett exempel på hur sedvänjor och traditioner åsidosatt islam.

Mannens roll varierar från land till land och ofta även inom ett och samma land. I de flesta länder i världen är det mannen som är familjeöverhuvud och även familjeförsörjare. Detta ger

honom ett övertag över kvinnan Al-nadaf, (2004). Denna ställning rubbas dock när familjen flyttar till Sverige, där jämställdheten mellan könen är lagstadgad. Här måste familjen börja om från början och det innebär att mannens roll förändras. Från att ha varit familjens överhuvud och försörjare blir mannen en "ingen", menar Al-nadaf (2004). Han måste lära sig ett nytt språk, han har inte samma skyddsnet som i hemlandet och han kanske inte ens får ett jobb. Ofta lär sig barnen det nya språket snabbare och anpassar sig lättare till det nya landet. Detta innebär att mannen hamnar i underläge och rollerna blir ombytta. Detta kan leda till att mannen börjar bete sig på ett sätt som han inte skulle ha gjort i sitt hemland. Att förstärka gamla beteenden och traditioner blir ett sätt att återta makten över familjen kan leda till att mannen utsätter döttrarna för hård kontroll.

I vår vinjettstudie har vi fått ökad kunskap om vilken hjälp utsatta flickor kan få från socialtjänsten, skolan och kvinnojourerna. Vi har utgått från socialsekreterare, skolpersonal i form av lärare, kurator och skolsköterska, samt kvinnojourer. Dessa har fått ge sin syn på hur de skulle ha agerat utifrån tre verklighetsnära hypotetiska fall. Vår undersökning visar att en allmän uppfattning bland våra intervjupersoner är att dessa hypotetiska fall inte är ovanligt förekommande. Vidare har resultaten från undersökningen gett oss uppfattningen att samarbete mellan de olika yrkesgrupperna förekommer relativt frekvent.

Intervjupersonerna är i stort överens om att det är mycket viktigt att bygga upp en relation med flickan, dock skiljer det sig åt när det gäller vilka möjligheter de har för att skapa denna relation. Exempelvis har personal i skolan såsom lärare och kurator och skolsköterska möjlighet att utveckla en relation under en längre tid, utan vårdnadshavarnas vetskap. Socialtjänsten däremot är enligt Socialtjänstlagen skyldiga att underrätta vårdnadshavarna att en utredning inletts, dock har de en möjlighet att träffa flickan vid tre tillfällen för att kunna bilda sig en uppfattning om hennes situation. Att socialtjänsten är skyldig att underrätta vårdnadshavarna kan i dessa ärenden skapa allvarliga problem då situationen för flickan uppenbart kan förvärras med tanke på att familjeförhållandena. När föräldrarna får reda på att dottern vänt sig till en utomstående part för att få hjälp kan de känna att flickan än en gång brutit mot reglerna, vilket kan leda till att kontrollen och hoten tilltar. För att koppla det till Baumanns (1990) in- och utgrupper känner föräldrarna att flickan bryter sig loss från "oss", sin ingrupp för att vända sig till de andra, fienden. Bilden av fienden är enligt Baumann hotande och skrämmande och står för en grupp man inte vill eller kan tillhöra. Gruppen

uppfattas som skrämmande och oförutsägbar och innebär därför ett hot mot föräldrarnas auktoritet.

Kvinnojouren skiljer sig från de andra på flera punkter. De har ingen lagstiftning att följa och skulle kunna utan vårdnadshavarnas medgivande hjälpa och flytta en flicka som är under 18 år till ett skyddat boende, dock kontaktar de socialtjänsten för samarbete i ett sådant fall.

Kvinnojouren skiljer sig också på så sätt att deras verksamhet bygger helt och hållet frivillighet från flickorna. För att få hjälp måste man själv ta kontakt.

I vår litteraturstudie, samt i vår vinjettstudie har vi fått bilden av att lagstiftningen i Sverige bygger på svenska förhållanden där det är viktigt att ta hänsyn till föräldrarnas rättigheter, och att familjen ska hållas ihop så långt det är möjligt. Socialtjänsten är enligt lag skyldig att kontakta föräldrarna om en utredning inletts. Detta fungerar mindre bra ihop med hedersproblematiken, på så vis att flickornas situation ofta kan bli värre när föräldrarna får veta att flickan vänt sig till de sociala myndigheterna för att få hjälp. Dessutom är det inte möjligt att hålla ihop familjen i alla situationer när det gäller denna hedersproblematik. Flickorna skulle därför behöva ges ett starkare skydd i lagstiftningen.

7. Avslutande diskussion

Med detta arbete har vi velat beskåda hedersmord och hedersrelaterade brott mot unga flickor ur olika perspektiv för att på detta sätt studera tänkbara förklaringar till orsaker. Syftet har varit att fördjupa vår förståelse för dessa företeelser. Vi har även velat undersöka vad olika samhällsinstanser kan göra för de utsatta flickorna. Våra frågeställningar har varit:

- Varför uppstår fenomenet hedersmord och andra hedersrelaterade brott?
- Vilka tänkbara orsaker kan ligga bakom?
- Vad för slags stöd kan flickorna få från olika samhällsinstanser som socialtjänst, skola och kvinnojourer?
- Säger stödet flickorna får av det svenska samhället något om den svenska inställningen till hedersproblematiken?

När vi studerat litteraturen har vi kommit fram till att det inte bara finns ett svar som är det rätta när det gäller varför hedersmord och andra hedersrelaterade brott uppstår och vilka orsaker som kan ligga bakom. Kultur och gamla traditioner är ett perspektiv som återopas i en del litteratur vi använt oss av. "Belöningen" för brotten blir att återvinna sin heder från ett kollektivt samhälle. Här är det viktiga inte individen, utan kollektivet. Vad samhället tycker väger tyngre än den enskilda individens behov, till skillnad från i det svenska samhället där man strävar efter förverkliga sig själv, kanske skilja sig från mängden och vara en egen självständig individ.

Ett annat perspektiv som vi finner i litteraturen grundar sig på den omstrukturering familjen ofta genomgår när de flyttar från ett patriarkaliskt land till Sverige, där mannen och kvinnan lever betydligt mer jämställda. Detta medför rollförändringar i familjen, vilket leder till att mannen lätt hamnar i ett underläge, som kan göra att han förstärker sina gamla patriarkaliska vanor och traditioner. Att öka sin kontroll över familjen kan bli ett sätt för mannen att försöka att återta sin makt.

En slutsats vi har dragit är att hedersrelaterade brott inte kan kopplas till religionen i sig. Muslimska feminister, intellektuella modernister och muslimska ledare menar att Koranen har feltolkats i de fall där gärningsmän hänvisat till religionen. Istället handlar det om gamla inrotade sedvanor och traditioner, menar de.

En annan sak vi har konstaterat utifrån vår undersökning är att det pågår alldeles för lite förebyggande arbete i dessa sammanhang. Alla de olika yrkesgrupperna i undersökningen hävdar att de enbart arbetar med inkommande fall, men alla håller med om att man borde arbeta mer med förebyggande arbete. Arbetar man inte förebyggande så kommer inget att förändras. Vi anser att mer resurser borde läggas på att upplysa och informera invandrarfamiljerna om vilka lagar som gäller i Sverige och vilka rättigheter och skyldigheter man har. Vi tror att det är på vilket sätt och vem som informerar som är avgörande för om man tar till sig informationen och framförallt förstår den. Får man höra informationen från en landsman blir den trovärdigare och det blir lättare att ta det till sig. Inom den egna gruppen känner man ingen misstänksamhet och motvilja, utan man känner sig trygg och vet att de andra vill en väl. Vi finner även att detta är ett bra tillfälle att kunna knyta nya kontakter och att kunna få hjälp med att hitta alternativa lösningar när problem dyker upp.

Ett annat problem är att socialtjänsten arbetar på ett sätt som passar för svenska förhållanden. Socialtjänsten arbetar efter traditionella svenska familjemönster, där det är viktigt att hålla ihop familjen och att arbeta tillsammans. Vi känner att detta alternativ är mindre bra när det gäller flickorna i de patriarkaliska familjerna. Vi anser att en ny lagstiftning borde anstiftas där man i större utsträckning tog hänsyn till de utsatta flickornas specifika problem. Till exempel kan det vara lämpligt att socialtjänsten har möjlighet att träffa flickan utan vårdnadshavarnas vetskap under en längre tid än nu. Detta är några av de slutsatser vi dragit utifrån vårt arbete med denna uppsats.

8. Ordlista

Etnocentrism- att bedöma andra folks kulturer med sin egen kultur som måttstock

Hedersmord - våldsaktt där skälet anges vara att återupprätta familjens heder

Informant – en person som ger upplysningar om vissa egna språkdrag

Integritet – rätt att ha eget område som är skyddat mot intrång

Islam - religion och kulturtradition med ursprung i profeten Muhammeds verksamhet på Arabiska halvön

Koranen - Islams heliga skrift

Kultur - människors sätt att leva, tänka och verka inom ett visst geografiskt område under en viss period

Kvinnjour - centrum där utsatta kvinnor kan få hjälp

Metafysisk – spekuliation om tillvarons väsen och yttersta grunder

Patriarkat - vanlig beteckning för starkt mansdominerade samhällsformer

Patriarkaliska familjer - familjer som präglas av en faderlig välvillig, men auktoritär myndighet

Reliabilitet - tillförlitlighet, trovärdighet

Respondent - person som svarar på ställda frågor

Validitet - giltighet

Vinjett - skapad fiktiv bild av till exempel ett problem

Översättningarna kommer från Bonniers Svenska ordbok (2002)

9. Källförteckning

Al-nadaf, Gufran (2004), "Hederslösa mord – mer än kultur och religion" i Larsson, Stieg & Englund, Cecilia, red , *Debatten om hedersmord – feminism eller rasism*, Stockholm, Svartvitts förlag

Baumann, Zygmunt (1990), *Att tänka sociologiskt*, Göteborg, Bokförlaget Korpen

Bonniers Svenska Ordbok, Bonniers 2002

de los Reyes, Paulina (2003), *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våd, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*, Norrköping, Integrationsverket

de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana, red (2002), *Maktens (o)lika förklädnader – Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm, Atlas

Elias, Norbert & Scotson, John L (1999), *Etablerade och outsiders. En sociologisk studie av grannskapsproblem*, Lund, Arkiv

Hirdman, Yvonne (2001), *Genus – om det stabila föränderliga former*, Malmö, Liber

Jergeby, Ulla (1999), *Att bedöma en social situation – tillämpning av vinjettmetoden*, Stockholm, Nordsteds förlag

Mulinari, Diana (2004), "Hon dog för att hon ville bli svensk", i Larsson, Stieg & Englund, Cecilia, red , *Debatten om hedersmord – feminism eller rasism*, Stockholm, Svartvitts förlag

Nuñez, Benardita (2004), "Köns- och etnicitetsperspektivet saknas", i Larsson, Stieg & Englund, Cecilia, red , *Debatten om hedersmord – feminism eller rasism*, Stockholm, Svartvitts förlag

Samuelsson, Jan & Brattlund, Åsa (1996), *Kärlek och familjeliv enligt islam*, Stockholm, Natur och Kultur

Swanberg, Lena Katarina (2002), *Hedersmordet påPela – lillasystemen berättar*, Stockholm, Forum bokförlag

Wikan, Unni (2003), *En fråga om heder*, Stockholm, Ordfront förlag

Koranen (1979), Stockholm, Wahlström & Widstrand

Internet

<http://www.amnesty.se>

<http://www.fn.se>

<http://www.islamguiden.com>

<http://www.islamiska.org>

Intervju

Pia Bäcklund (ordförande Terrafem, Malmö). Intervju den 10 april 2004.

Bilaga 1

Vinjett 1

Familjen kommer från Irak och kom till Sverige 1995. Samtliga i familjen är svenska medborgare. Familjen består av pappa 46 år, mamma 33 år, dotter 17 år, son 14, son 12 och dotter 8 år. Familjen lever ett lugnt och ordnat liv och barnen verkar trivas i skolan. Efter sommarlovet händer dock något oväntat. Äldsta dottern 17 år kommer inte tillbaka till skolan.

1. Hur hade du handlat i denna situation?
2. Skulle du ha tagit kontakt med någon annan för att flickan skulle få hjälp och iså fall vem?
3. Tror du att detta förekommer i Sverige och är det iså fall vanligt?

Vinjett 2

Familjen kommer från Turkiet och har bott i Sverige i 7 år. De är svenska medborgare. Familjen består av farfar 85 år, pappa 59 år, mamma 43 år, son 25 år, dotter 23 år, dotter 19 år. Samtliga familjemedlemmar bor tillsammans i en lägenhet i en förort. Dottern har en svensk pojkvän och lever på ett svenskt sätt och farfadern och fadern hotar att döda henne om hon fortsätter att dra skam över familjen.

1. Hur hade du handlat i denna situation?
2. Skulle du ha tagit kontakt med någon annan för att flickan skulle få hjälp och iså fall vem?
3. Tror du att detta förekommer i Sverige och är det iså fall vanligt?

Vinjett 3

Familjen kommer från Jordanien. De har bott i Sverige i 3 år. Familjen består av pappa 41 år, mamma 31 år, dotter 17 år, son 16 år, dotter 14 år, dotter 11 år och dotter 10 år. Familjen är inte svenska medborgare ännu. Under jullovet planerar familjen att resa till Jordanien på semester. Dottern 17 år har förstått att hon under vistelsen ska giftas bort med en kusin och vägrar på grund av detta att följa med på resan.

1. Hur hade du handlat i denna situation?

2. Skulle du ha tagit kontakt med någon annan för att flickan skulle få hjälp och iså fall vem?
3. Tror du att detta förekommer i Sverige och är det iså fall vanligt?

Intervjufrågor

1. Kommer du i kontakt med flickor från patriarkaliska familjer som är i behov av hjälp?
2. Är det vanligt förekommande att utsatta invandrarflickor söker hjälp?
3. Varför tror du att hedersmord uppstår?
4. Vad gör samhället för flickorna och deras familjer?
5. Har hedersmord och annan hedersproblematik blivit vanligare eller är det bara mer uppmärksammat nu?
6. Hur kan fädernas kontrollbehov av flickorna ta sig uttryck?
7. Tror du att media förstorar upp problemet med hedersmord?
8. Anser du att politikerna har blundat för problemet med förtrycket av flickor i patriarkaliska familjer?
9. Vad tror du att man kan göra för att förbättra situationen för de förtryckta flickorna och deras familjer?
10. Har samhället ett ansvar för dessa flickor och tar de sitt ansvar i så fall?

Bilaga 2

I boken Hedersmordet på Pela skriver Lena Katarina Swanberg (2002) om mordet på Pela Atroshi den 24 juni 1999. Boken bygger på Pelas lillasyster Breens berättelse om vad det var som hände Pela. Här följer ett kort utdrag från boken

”Jag springer fort uppför trappan, för nu är ingen där och stoppar mig mer. Påandra våningen, i rummet som hon skulle städa, ser jag Pela ligga i sitt blod. Hon är inte död. Hon lever. Jag sätter mig bredvid henne och frågar: -Pela? Tala om för mig, vem har gjort detta, vem har skjutit dig? – Farbror Rezkar, svarar hon. – Vad ska jag göra, Pela, vad ska jag göra? säger jag till henne. Det är såmycket blod överallt, pågolvet och påväggarna och Pela säger till mig att hon inte kan se. Pela har blivit blind av sitt blod, men hon kan prata och hon kan gå Såjag säger till henne att jag ska hämta mamma och sedan stödjer jag henne medan vi sakta går mot mammas och pappas sovrum. Hon får sitta pågolvet och luta sig mot väggen medan jag går till balkongen. När jag står påbalkongen och ropar påmamma ser jag att farbror Shivan håller fast henne nere pågården. Han dunkar hennes huvud mot väggen och hon försöker hela tiden komma loss. - Mamma! Pela lever, ropar jag. Mamma, du måste komma! Shivan släpper mamma och säger: - För fan. Lever hon fortfarande? Men mamma kommer loss och springer upp till mig och vi hjälper Pela att ståupp. Vi måste stödja henne, men vi hjälper henne nedför trappan. Pela kan inte se och det är blod överallt och hon säger: - Mamma, varför gör de såhär mot mig? Jag har inte gjort något fel. Vi leder Pela i trappan. Det går inte fort och vi måste vara försiktiga, för Pela är mycket svag. Det finns tvåutgångar från vårt hus i Dahouk och vi går

till den utgången som är genom vardagsrummet. Där står farbror Rezkar med sin pistol och de andra farbröderna kommer också men pappa är försvunnen. Farbror Shivan börjar slåmamma igen och dåtappar vi Pela. Hon blir liggande på golvet i vardagsrummet och blöder ännu mera. Pela kan inte se och inte ståsjälv, men hon lever. Farbror Rezkar håller fram sin pistol mot Pelas huvud och vill skjuta henne. Jag försöker att slå bort hans hand, men han knuffar undan mig. Den tredje gången som Rezkar knuffar bort mig, faller jag omkull ända borta vid väggen för han slår mig så hårt. Jag hinner inte fram en gång till. Då skjuter farbror Rezkar Pela i huvudet, så att hon dör. Jag förstår att Pela är död. Det är mycket blod. Farbror Shivan tar duken från bordet och lägger över Pela så att hon inte syns. Sedan går alla och det är bara jag och Pela kvar i vardagsrummet”...